

LATVIJAS REPUBLIKAS SAEIMA
**Juridiskās komisijas deputātu darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai
paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai
atzinums**

Saturs

Lietotie saīsinājumi	2
A. Ievads	3
1. Darba grupas izveidošanas mērķis	3
2. Darba grupas mandāts un tvērums	4
3. Darba grupas sastāvs: deputāti, lietpratēji un amatpersonas	6
4. Darba grupas paveiktais	9
B. Darba grupas secinājumi Valsts prezidenta pilnvaru jautājumā	10
5. Par parlamenta vēlēta un tautas vēlēta prezidenta pilnvaru apjoma atšķirībām.....	10
6. Par Valsts prezidenta pilnvarām atsevišķās jomās	11
7. Par Valsts prezidenta pilnvarām nacionālās drošības jomā	15
8. Par iespējām paplašināt Valsts prezidenta kreatīvo funkciju	18
C. Valsts prezidenta ievēlēšana, atlaišana un aizvietošana	25
9. Par Valsts prezidenta ievēlēšanas modeļi un nepieciešamību to mainīt	25
10. Par Valsts prezidenta atlaišanu.....	29
11. Par Valsts prezidenta aizvietošanu	32
Kopsavilkums	37
Pielikums	39
Shēma: Valsts prezidents likumdošanas procesā	39
Shēma: Valsts prezidenta ievēlēšanas modeļi	40
Shēma: Valsts prezidenta kreatīvā funkcija	41
Izmantoto avotu saraksts	42

Lietotie saīsinājumi

AB1 – Valsts prezidenta Andra Bērziņa Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei 2013. gada 13. septembra priekšlikumi “Ministru kabineta darba pilnveidošanas iespējas”

AB2 – Valsts prezidenta Andra Bērziņa Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei 2015. gada 22. maija priekšlikumi “Patstāvīgo iestāžu darbības pilnveidošanas iespējas”

Darba grupa – 12. Saeimas Juridiskās komisijas deputātu darba grupa Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai

KNAB – Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs

KTK1 – Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2008. gada 30. aprīļa viedoklis par Saeimas priekšlaicīgu vēlēšanu mehānisma pilnveidošanu

KTK2 – Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2011. gada 10. maija viedoklis par Valsts prezidenta funkcijām Latvijas parlamentārās demokrātijas ietvaros

KTK3 – Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu

LSDSP – profesora Jura Bojāra vadībā izstrādātais Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Satversmes grozījumu projekts (2002)

NA – 2011. gada aprīlī Saeimā Nacionālās apvienības “Visu Latvijai!”–Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” frakcijas deputātu iesniegtais Satversmes grozījumu projekts (Nr. 297/Lp10)

NBS – Nacionālie bruņotie spēki

NDL – Nacionālās drošības likums

PPP – Latvijas Republikas Augstākās padomes likumprojekts “Latvijas Republikas Pamatlikums pārejas periodam” (Diena, 1991. gada 12. jūlijs)

SK3&4 – publicēšanai gatavots zinātnisks izdevums “Latvijas Republikas Satversmes komentāri. III nodaļa. Valsts prezidents. IV nodaļa. Ministru kabinets. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2017”

VVF – Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas 2007. gada 22. janvāra likuma ierosinājums par Valsts prezidenta ievēlēšanas un atlaišanas regulējumu

VZ1 – Valsts prezidenta Valda Zatlera 2008. gada 6. augusta likuma ierosinājums par Saeimas atlaišanu

VZ2 – Valsts prezidenta Valda Zatlera 2011. gada 16. marta likuma ierosinājums paplašināt Valsts prezidenta pilnvaras

A. Ievads

Strīds par Valsts prezidenta amatu un tā pilnvaru apjomu sākās līdz ar Satversmes rakstīšanas uzsākšanu 1920. gadā. Toreiz ievērojama daļa labēji noskaņotu politiķu iestājās par tautas vēlētu prezidentu. Turpretī tālaika kreisi noskaņotie politiķi (sociāldemokrāti) bija pārliecināti, ka ar valsts galvas funkcijām var tikt galā parlamenta priekšsēdētājs un tādēļ atsevišķs Valsts prezidenta amats vispār nav vajadzīgs. Kā zināms, galarezultātā tika panākts kompromiss un Satversmē¹ tika paredzēts parlamenta vēlēts prezidents. Satversmē noteikto Valsts prezidenta ievēlēšanas modeli un pilnvaru apjomu vairākkārt mēģināja pārskatīt gan pirmajā neatkarības laikā (Arveds Bergs 1927. gadā² un 1931. gadā³, Latviešu zemnieku savienība 1933. gadā⁴), gan otrajā neatkarības laikā [Tautas kustība Latvijai (Zīgerista partija) 1997. gadā⁵, frakcijas “Saskaņas Centrs” deputāti 2006.⁶, 2012.⁷ un 2013. gadā⁸, frakcijas “Visu Latvijai!”—“Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” deputāti 2011. gada aprīlī⁹ un maijā¹⁰, frakciju “Latvijas Reģionu apvienība” un “No sirds Latvijai” deputāti 2014. gada decembrī¹¹]. Minētie projekti pamatā paredzēja grozīt Satversmes 35. un 36. pantu, nosakot, ka Valsts prezidentu ievēlē tauta, nevis Saeima. Šādiem centieniem arī vēlētajū vidū ir būtisks atbalsts,¹² kas liek politiķiem regulāri pievērsties tautas vēlēta prezidenta koncepcijai.

1. Darba grupas izveidošanas mērķis

1.1. Darba grupa tika izveidota 12. Saeimas Juridiskās komisijas 2015. gada 17. februāra sēdē pēc tam, kad komisija nolēma noraidīt likumprojektu “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” (Nr. 84/Lp12)¹³, kurš paredzēja noteikt, ka Valsts prezidentu ievēl tauta. Komisija atbalstīja deputāta, Tiesību zinātņu pētniecības institūta valdes priekšsēdētāja

¹ Latvijas Republikas Satversme: pieņemta 15.02.1922. (spēkā no 07.11.1922.)// Likumu un Valdības Rīkojumu Krājums, 1922, 12. burtnīca, Nr. 113; Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43.

² II Saeimas V sesijas 21. sēde (08.04.1927.), stenogramma, 753. sleja.

³ III Saeimas VIII sesijas 10. sēde (20.02.1931.), stenogramma, 397. sleja.

⁴ IV Saeimas VII sesijas 5. sēde (03.11.1933.), stenogramma, 292. sleja.

⁵ 6. Saeimas likumprojekts Nr. 893 “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”.

⁶ [9. Saeimas likumprojekts Nr. 124/Lp9 “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.](#)

⁷ [11. Saeimas likumprojekts Nr. 253/Lp11 “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.](#)

⁸ [11. Saeimas likumprojekts Nr. 531/Lp11 “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.](#)

⁹ [10. Saeimas likumprojekts Nr. 297/Lp10 “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.](#)

¹⁰ [10. Saeimas likumprojekts Nr. 369/Lp10 “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.](#)

¹¹ [12. Saeimas likumprojekts Nr. 84/Lp12 “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”](#) un [12. Saeimas likumprojekts Nr. 121/Lp12 “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.](#)

¹² Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS aptauju dati rāda: Latvijas tauta nemainīgi uzskata, ka Valsts prezidents ir jāievēlē nevis Saeimai, bet tautai tiešās, vispārējās, vienlīdzīgās un aizklātās vēlēšanās; apgalvojumam “Latvijas prezidents ir jāievēlē Latvijai tautai, nevis Saeimas deputātiem” pilnībā piekrīt vai drīzāk piekrīt 1999. gadā 78%, 2001. gadā 79%, 2002. gadā 78%, 2003. gadā 80%, 2004. gadā 78%, 2005. gadā 77%, 2006. gadā 81%, 2007. gadā 80%, 2008. gadā 74%, 2009. gadā 82%, 2010. gadā 82%, 2011. gadā 86%, 2012. gadā 80%, 2013. gadā 83%, 2014. gadā 82%, 2015. gadā 70%, 2016. gadā 75%, 2017. gadā 79% respondentu. Sk.: [Darba grupas 21.03.2017. sēdes protokols Nr. 11](#), 3. lpp.

¹³ Juridiskās komisijas 17.02.2015. sēdes protokols Nr. 33.

profesora Ringolda Baloža ierosinājumu izveidot Saeimā darba grupu, kurā šis jautājums tiktu diskutēts, iesaistot tiesību ekspertus, bijušos politiķus un sabiedrības pārstāvjus.¹⁴ Izveidotā darba grupa (turpmāk – Darba grupa) aicināja visus bijušos valsts prezidentus, ministru prezidentus un Saeimas priekšsēdētājus piedalīties grupas sēdēs, kurās tika uzklauti ekspertu ziņojumi par attiecīgajiem Satversmes pantiem un prezidenta pilnvaru realizāciju. Lielākā daļa uzrunāto aicinājumam atsaucās un labprāt dalījās ar savu pieredzi.

1.2. Darba grupas izveidošana, pirmkārt, apliecina Saeimā pārstāvēto politisko spēku apzināšanos, ka jautājums ir pietiekami būtisks, lai to apspriestu politiski juridiskās konsultācijās kopā ar ekspertiem. Otrkārt, Darba grupas intensīvais darbs, tajā iesaistot plašu ekspertu loku, liecina par parlamentāro diskusiju smagumpunkta pārvietošanos no Saeimas sēdēm ne tikai uz Saeimas komisijām un apakškomisijām,¹⁵ bet arī uz darba grupām. Sabiedrības interese un plašā ekspertu iesaiste Saeimas darbā liecina par sabiedrības gribu piedalīties politiskos procesos, kā arī par parlamenta vēlmi komplicētos tiesībpolitiskos jautājumos konsultēties ar sabiedrību un lietpratējiem.

2. Darba grupas mandāts un tvērums

2.1. Saskaņā ar Saeimas kārtības rulli¹⁶ deputāti, realizējot savas pilnvaras, veido pastāvīgās komisijas, speciālas komisijas atsevišķu likumdošanas uzdevumu veikšanai, izmeklēšanas komisijas, apakškomisijas, kā arī deputātu grupas. Atšķirībā no pastāvīgajām komisijām, kuru darbs pamatā ir saistīts ar likumprojektu sagatavošanu, deputātu grupas nav finansiāli nodrošinātas, tādēļ to darbība ir atkarīga no Saeimas komisijas vai administrācijas.

2.2. Darba grupu pamatdarbības veids ir sēdes, kurās tiek uzklauti eksperti un lietpratēji vai deputāti tiekas ar citu valstu pārstāvjiem. Deputātu grupu darbība salīdzinājumā ar citām tautas priekšstāvju darbības formām ir vismazāk reglamentēta. To priekšrocība salīdzinājumā ar komisijām ir tāda, ka šajās grupās darbojas deputāti, kas ir sevišķi ieinteresēti konkrētā jautājuma risināšanā, jo darbs minētajās grupās balstās uz brīvprātības principu. Turklāt tas vērsts uz konkrētu uzdevumu izpildi, nevis kā citu, pastāvīgi funkcionējošo, Saeimas struktūru darbs.

2.3. Latvijas Republikas Saeimā darbojas divu veidu deputātu grupas.

2.3.1. Deputātu grupas sadarbībai ar citu valstu parlamentiem vai citu ar deputāta darbību saistītu interešu apmierināšanai. Tās dibina vismaz trīs Saeimas deputāti, par grupas izveidošanu un izmaiņām tās sastāvā paziņojot Saeimas Prezidijam. Skaitliski visvairāk ir deputātu grupu sadarbībai ar citu valstu parlamentiem. Pašlaik Saeimā darbojas 68

¹⁴ [Latvijas Republikas 12. Saeimas rudens sesijas 2014. gada 18. decembra sēdes \(14. sēde\) stenogramma.](#)

¹⁵ Kusiņš G. Latvijas parlamentārisma apskats. Rīga: Saeimas Kancelejas izdevums, 2016, 73. lpp.

¹⁶ Saeimas kārtības rullis: pieņemts 28.07.1994. (spēkā no 01.09.1994.)// Latvijas Vēstnesis, 18.08.1994., Nr. 96.

šāda veida darba grupas (piemēram, deputātu grupa sadarbībai ar ASV parlamentu, Apvienoto Arābu Emirātu parlamentu, Mjanmas parlamentu, Polijas parlamentu u. c.). Otra veida deputātu grupas tiek dibinātas citu ar deputāta darbību saistītu interešu apmierināšanai, tostarp politisku koncepciju un ideju aizstāvībai (piemēram, 12. Saeimā ir izveidota deputātu grupa Okupācijas muzeja atbalstam un deputātu grupa Tibetas atbalstam). Pašlaik Saeimā darbojas septiņas šāda veida darba grupas.

2.3.2. Saeimas komisiju izveidotas darba grupas. Komisijas šādas deputātu grupas veido, lai strādātu ar atsevišķiem komisijas pārzinā esošiem likumprojektiem vai lai padziļināti pievērstos kāda atsevišķa likumdošanas jautājuma analīzei.¹⁷ Komisijas darba grupas izveido ar balsu vairākumu, un tās parasti darbojas, līdz mērķis, kas visbiežāk saistīts ar likumprojekta sagatavošanu, ir sasniegts. Tāpat šo grupu darbs var beigties ar konsultācijām, kurās iesaistīti eksperti un valsts pārvaldes pārstāvji un kuru rezultātā tiek iegūta noteikta informācijas bāze turpmākam darbam. Atzinums nav obligāts, bet ir vēlams. Darba grupas noslēguma dokumentu parlaments var izmantot, lai pieņemtu jaunus vai grozītu spēkā esošos likumus, deklarētu savu attieksmi pret to vai citu problēmu (piemēram, polemizējot par atziņām, minot tās likumprojekta anotācijā) u. tml.¹⁸ Atzinuma nozīme likumdošanas procesā ir atkarīga tikai no tā, cik autoritatīvi un pamatoti ir tajā paustie priekšlikumi un viedokļi. Atzinumā ietvertu priekšlikumu autoritāte var kalpot par objektīvu pamatojumu to ieviešanai.

2.4. Darba grupa savā pirmajā sēdē nolēma secīgi aplūkot visus Satversmes 3. nodaļas “Valsts Prezidents” pantus, bet 35. un 36. pantu, kur ietverts Valsts prezidenta ievēlēšanas modelis, aplūkot kā noslēdzošos.¹⁹ Tas tika darīts, lai vispirms izdiskutētu Valsts prezidenta pilnvaru saturu un apjomu, analizējot nepieciešamību grozīt spēkā esošo regulējumu, un tikai noslēgumā diskutētu par nepieciešamību mainīt Latvijas valsts galvas ievēlēšanas modeli. Darba grupa un eksperti bija vienprātis, ka darbs ir jābeidz ar atzinumu, kurā būtu ietverti galvenie secinājumi un priekšlikumi. Darba grupas atzinuma projekts tika skatīts vienā sēdē, katrs Darba grupas deputāts bija tiesīgs atzinumam iesniegt savus priekšlikumus, un tie visi tika izskatīti Darba grupas sēdē.

---

¹⁷ Saeimas komisijas darba grupas veido pēc vajadzības. Ir komisijas (piemēram, 12. Saeimas Nacionālās drošības komisija, Ārlietu komisija, Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija), kuras darba grupas neveido vispār. Ir komisijas, kas, tieši pretēji, savu darbību lielā mērā balsta uz darba grupām. Piemēram, 12. Saeimas Sociālo un darba lietu komisija laikā no 2014. līdz 2016. gadam ir izveidojusi 13 darba grupas jautājumos par sociālo palīdzību, sociālo apdrošināšanu, obligāto veselības apdrošināšanu, pensijām un citiem jautājumiem.

¹⁸ Balodis R. Saeimas parlamentārā izmeklēšana. Grām.: Parlamentārā izmeklēšana Latvijas Republikā 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 128. lpp.

¹⁹ [Darba grupas 12.05.2015. sēdes protokols Nr. 1.](#)

2.5. Darba grupa savā darbībā strikti ievēroja atklātības un informācijas pieejamības principu.²⁰ Visas Darba grupas sēdes bija atklātas un publiskas. Sēdes tika translētas tiešraidē Saeimas mājaslapā un atsevišķas sēdes – arī portālā “Delfi”. Pirms katras sēdes Saeimas Preses dienests informēja plašsaziņas līdzekļus par sēdē skatāmajiem jautājumiem, norises vietu un laiku. Līdz ar to sēdēs pastāvīgi piedalījās žurnālisti, kuri informēja sabiedrību par Darba grupas sēdēs notikušajām diskusijām.²¹ Saeimas mājaslapā tika izveidota atsevišķa sadaļa²², kurā ikviens interesents var iepazīties ar Darba grupas sēžu videoierakstu arhīvu, sēžu protokoliem, sēdēs aplūkoti materiāliem un dažādām vērtīgām publikācijām par Valsts prezidenta institūtu.

3. Darba grupas sastāvs: deputāti, lietpratēji un amatpersonas

3.1. Darba grupā savus pārstāvjus deleģēja visas 12. Saeimas frakcijas.

3.2. Darba grupas sastāvā ir seši deputāti – pa vienam no katras Saeimas frakcijas: prof. *Dr. iur.* **Ringolds Balodis** (NSL), prof. *Dr. oec.* **Ivars Brīvers** (LRA), **Guntis Kalniņš** (ZZS), doc. *Dr. iur.* **Inese Lībiņa-Egnere** (V), **Imants Parādnieks** (VL–TB/LNNK) un **Jūlija Stepaņenko** (S). Saskaņā ar Darba grupas 2015. gada 26. marta lēmumu par tās vadītāju tika apstiprināts Ringolds Balodis. Darba grupā ir darbojušies Juris Viļums (LRA) un Inga Bite (LRA) Ivara Brīvera vietā, kā arī Jānis Vucāns (ZZS) Gunta Kalniņa vietā. Darba grupas tehniskā sekretāra pienākumus veica Krišjānis Bebers.

3.3. Darba grupā **bez atlīdzības**²³ darbojās virkne valstī atzītu valststiesību, starptautisko tiesību un krimināltiesību ekspertu, kā arī valsts iestāžu pārstāvji un bijušie politiķi, tostarp bijušie valsts prezidenti, Saeimas priekšsēdētāji un ministru prezidenti, kuru pieredze ir neatsverams izzināšanas avots jebkuram šāda veida forumam.²⁴ Kopumā Darba grupas sēdēs piedalījās 88 personas.

3.3.1. Darba grupas sēdēs regulāri piedalījās Latvijas Juristu biedrības prezidents **Aivars Borovkovs**; Publisko tiesību institūta direktors **Arvīds Dravnieks**; bijušais

²⁰ Sk.: [Zolitūdes traģēdijas parlamentārās izmeklēšanas komisijas galazinojuma](#) 1.4.5. punkts.

²¹ Sk., piemēram: Kezberes Z. [Komisija noraida grozījumus par tautas vēlēto prezidentu; diskusijas turpinās darba grupā](#). Delfi, 04.02.2015.; Gailīte D. [Turpina apspriest Valsts prezidenta funkciju apjomu un ievēlēšanas kārtību](#). Jurista Vārds, 01.09.2015.; Vīksne I. [Pieņemti partizānu kara likumi. Nепretoties aizliegts](#). Neatkarīgā Rīta Avīze, 23.02.2016.; Līcītis I. [Labrīt, tautas vēlētais prezidents!](#) Latvijas Avīze, 14.04.2016.; Žukova K. [Lēmums ļaut valdības sēdēs piedalīties žurnālistiem bija kļūdains, atzīst Repše](#). Delfi, 12.04.2016.; Lasmanis J. [Saeimu jāļauj atlaist ar divām balsīm](#). Neatkarīgā Rīta Avīze, 07.12.2016.; Egle I. [Ko darīt prezidenta prombūtnē?](#) Diena, 26.01.2017.; Gailīte D. [Valsts prezidenta pilnvaru inventarizācija tuvojas noslēgumam](#). Jurista Vārds, 28.02.2017.; Egle I. [Lai prezidentu vēlētu arī pašvaldības](#). Diena, 22.03.2017.; Lasmanis J. [Ieteikumi izmainām prezidentu vēlēšanās gatavi](#). Neatkarīgā Rīta Avīze, 22.03.2017.

²² <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/saeimas-darbs/deputatu-grupas/darba-grupa-valsts-prezidenta-pilnvaru-iespejamai-izvelesanasai-un-ievelesanas-kartibas-izvertesana>

²³ Darba grupa strādājusi pēc principa *pro bono publico* jeb sabiedrības interesēs bez maksas (lat.).

²⁴ Matule S. [Diskusijai par Valsts prezidenta pilnvarām jābalstās argumentos, nevis mirkļa iegribās](#). Jurista Vārds, 02.06.2015.

Satversmes tiesas priekšsēdētājs profesors *Dr. iur.* **Aivars Endziņš**; Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskā padomniece **Kristīne Jaunzeme**; akadēmiķis profesors *Dr. habil. sc. pol.*, *Dr. iur.* **Tālav Jundzis**; bijušais Saeimas Juridiskā biroja vadītājs, Satversmes tiesas tiesnesis **Gunārs Kusiņš**; Latvijas Universitātes žurnāla “Juridiskā Zinātne” galvenais redaktors profesors *Dr. iur.* **Jānis Lazdiņš**; Satversmes tiesas tiesnese profesore *Dr. iur.* **Sanita Osipova**; bijušais Valsts prezidenta un Saeimas juridiskais padomnieks, zvērināts advokāts **Edgars Pastars**, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras vadītājs, Valsts prezidenta konstitucionālo tiesību padomnieks docents *Dr. iur.* **Jānis Pleps**; zvērināta advokāte **Viola Supe**.

3.3.2. Vairākās Darba grupas sēdēs piedalījās bijušais Satversmes tiesas tiesnesis, tieslietu ministrs un tiesībsargs profesors *Dr. iur.* **Romāns Apsītis**; bijušais Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskais padomnieks **Reinis Bērziņš**; Augstākās tiesas tiesnese profesore *Dr. iur.* **Jaurīte Briede**; jurists *Dr. iur.* **Artūrs Caics**; salīdzinošo un ārvalstu konstitucionālo tiesību eksperts *Dr. iur.* **Valdis Cielava†**; žurnāla “Jurista Vārds” galvenā redaktore **Dina Gailīte**; Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prodekāne, Valststiesību zinātņu katedras vadītāja asoc. profesore *Dr. iur.* **Annija Kārklīņa**; Satversmes tiesas tiesneša palīdze **Simona Krastiņa**; Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedras vadītājs, Satversmes tiesas tiesnesis asoc. profesors *Dr. iur.* **Artūrs Kučs**; zvērināts advokāts **Lauris Liepa**; Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS pētnieks *Dr. iur.* **Gatis Litvins**; Satversmes tiesas padomniece **Dita Plepa**; Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes dekāne asoc. profesore *Dr. iur.* **Anita Rodiņa**; Tieslietu ministrijas Valststiesību departamenta vadītāja *Dr. iur.* **Anda Smiltēna**; bijusī Valsts prezidenta likumdošanas padomniece, ārlietu ministra padomniece **Sandra Sondore**; bijusī Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnese, Satversmes tiesas tiesnese profesore *PhD (Cantab.)* **Ineta Ziemele**.

3.3.3. Atsevišķās Darba grupas sēdēs piedalījās Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes asoc. profesore *Dr. sc. pol.* **Daina Bāra**; Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents *Dr. iur.* **Edvīns Danovskis**; NBS komandieris ģenerālis **Raimonds Graube**; zvērināts advokāts **Kristaps Hahelis**; Augstākās tiesas padomniece **Solvita Harbaceviča**; Latvijas Universitātes prodekāns profesors *Dr. sc. pol.* **Jānis Ikstens**; tiesībsargs **Juris Jansons**; Satversmes tiesas priekšsēdētāja padomniece **Laila Jurcēna**; KNAB priekšnieka vietniece **Ilze Jurča**; Ārlietu ministrijas Juridiskā departamenta direktores vietniece **Katrīna Kaktiņa**; Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktors **Arnīs Kaktiņš**; ģenerālprokurors **Ēriks Kalnmeiers**; Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors *Dr. iur.* **Uldis Krastiņš**; Valsts kancelejas direktors **Mārtiņš Krieviņš**; Augstākās tiesas

Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja **Veronika Krūmiņa**; Latvijas Bankas padomes loceklis **Edvards Kušners**; bijušais Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesnesis, Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis *Dr. iur. h. c.* **Egils Levits**; Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes asoc. profesors *Dr. iur.* **Aldis Lieljuksis**; Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesore *Dr. iur.* **Valentija Liholaja**; Valsts prezidenta kancelejas Apžēlošanas dienesta vadītāja **Elena Lodočkina**; Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietniece tiesību politikas jautājumos **Laila Medina**; 7. Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs **Linards Muciņš**; Aizsardzības ministrijas parlamentārais sekretārs **Andrejs Pantelējevs**; Ārlietu ministrijas valsts sekretārs, bijušais Valsts prezidenta padomnieks ārlietu jautājumos **Andrejs Pildegovičs**; Latvijas Pašvaldību savienības vecākais padomnieks **Māris Pūķis**; politologs **Filips Rajeviskis**; juriste *Dr. iur.* **Veronika Sajadova**; Satversmes tiesas Juridiskā departamenta vadītāja **Alla Spale**; krimināltiesību eksperte **Juta Striķe**; bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs **Gvido Zemribo**.

3.3.4. Darba grupas sēdēs vairākkārt ir piedalījušies bijušie Latvijas valsts prezidenti **Guntis Ulmanis**, **Vaira Viķe-Freiberga** un **Valdis Zatlers**, atsevišķās sēdēs – bijušie Saeimas priekšsēdētāji **Ilgā Kreituse**, **Alfreds Čepānis**, **Jānis Straume**, **Indulis Emsis**, **Gundars Daudze**, **Solvita Āboltiņa** un pašreizējā Saeimas priekšsēdētāja **Ināra Mūrniece**, kā arī bijušie ministru prezidenti **Valdis Birkavs**, **Māris Gailis**, **Andris Bērziņš**, **Einars Repše**, **Aigars Kalvītis**, **Laimdota Straujuma**.

3.3.5. Darba grupas sēdēs piedalījušies astoņi Saeimas deputāti, kas nav Darba grupas locekļi: bijušais Valsts prezidenta kancelejas vadītājs **Mārtiņš Bondars**; atvaļināts armijas ģenerālis **Kārlis Krēsliņš**; bijušais Satversmes tiesas priekšsēdētājs **Gunārs Kūtris**; Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas priekšsēdētājs **Ainars Latkovskis**; **Veiko Spolītis**; bijusī valsts kontroliere **Inguna Sudraba**; **Zenta Tretjaka**; atvaļināts armijas ģenerālis **Juris Vectirāns**.

4. Darba grupas paveiktais

4.1. Publiski²⁵ tiesībpolitiskā forumā, līdzdarbojoties konkrētajā jomā viskompetentākajiem tiesību ekspertiem, politiski juridiskās diskusijās deputāti un eksperti kopā ar bijušajām valsts augstākajām amatpersonām divu gadu garumā (17.02.2015.–25.04.2017.) 12 sēdēs skatīja jautājumu par nepieciešamību mainīt/uzlabot Valsts prezidenta ievēlēšanas modeli un pilnvaru apjomu. Darba grupas **mērķis** bija izvērtēt Valsts prezidenta pilnvaru iespējamo paplašināšanu un saistību ar ievēlēšanas modeli. Lai sasniegtu šo mērķi, Darba grupa aplūkoja Valsts prezidenta:

4.1.1. pilnvaru saistību ar ievēlēšanas modeli (nepieciešamību pilnvaru apjomu palielināt tādā gadījumā, ja prezidenta ievēlēšanas modelis tiek mainīts);

4.1.2. kandidātiem noteiktās prasības (zvērests, amatu savienošanas ierobežojumi);

4.1.3. ievēlēšanas modeli un tā maiņas nepieciešamību;

4.1.4. pilnvaras likumdošanas, nacionālās drošības un starptautiskās reprezentācijas jomā;

4.1.5. tiesības apžēlot noziedzniekus;

4.1.6. tiesības sasaukt Ministru kabineta ārkārtas sēdes, kā arī valdības atklāto sēžu lietderību;

4.1.7. tiesības rosināt Saeimas atlaišanu;

4.1.8. atlaišanas kārtību un impīčmenta procedūras nepieciešamību;

4.1.9. aizvietošanas kārtību;

4.1.10. politisko neatbildību;

4.1.11. izdoto rīkojumu līdzparakstīšanas (kontrasignācijas) prasību;

4.1.12. pilnvaras amatpersonu izvirzīšanā.

---

²⁵ Visas Darba grupas sēdes tika translētas Saeimas mājaslapā. Atsevišķas sēdes tika translētas arī portālā "Delfi". Par sēdēm sabiedrībai informāciju sniedza LNT, TV3, LTV1, PBK, Latvijas Radio, LETA, BNS, interneta portāli "Delfi", TVNET, laikraksti "Diena", "Latvijas Avīze", "Neatkarīgā Rīta Avīze", žurnāls "Jurista Vārds" un vēl daudzi citi mediji. Līdz kārtējai sēdei mājaslapā tika ievietots iepriekšējās sēdes protokols, bet sēdes videoieraksts bija pieejams jau nākamajā dienā.

B. Darba grupas secinājumi Valsts prezidenta pilnvaru jautājumā

5. Par parlamenta vēlēta un tautas vēlēta prezidenta pilnvaru apjoma atšķirībām

Galvenais secinājums

Valsts prezidenta ievēlēšanas modelis ietekmē Valsts prezidenta pilnvaru realizācijas neatkarību, bet neietekmē pastāvošo varas dalīšanas sistēmu un valsts iekārtas formu, kas faktiski ir izšķirošie faktori, nosakot prezidenta pilnvaru apjomu. Prezidenta pilnvaras nav burtiski atvasināmas no ievēlēšanas modeļa. Jautājumu par pilnvaru būtisku pieaugumu var izskatīt, ja Valsts prezidents tiek ievēlēts tiešās vēlēšanās, taču arī speciālas kolēģijas vēlētam prezidentam var noteikt daudz plašākas pilnvaras nekā parlamenta vēlētam prezidentam. Mainot prezidenta ievēlēšanas modeli, nav jāmaina prezidenta pilnvaru apjoms. Konstitucionālais likumdevējs ir tas, kas izšķiras par atsevišķām pilnvarām vai to kopumu.

5.1. Valsts galvas kompetences apjoms ir atkarīgs no attiecīgās valsts iekārtas un konkrētajai valstij raksturīgajām īpatnībām, nevis burtiski izriet no prezidenta ievēlēšanas modeļa.

5.1.1. Prezidentālās demokrātijās (prezidiāldemokrātijās) prezidents ir izpildvaras galva un tādēļ apveltīts ar plašām pilnvarām. Papildus tam prezidents pilda arī ceremoniālos valsts galvas pienākumus, reprezentējot valsti.

5.1.2. Parlamentārās demokrātijās, kur prezidents atrodas ārpus klasiskās institucionālās varas dalīšanas sistēmas,²⁶ viņa primārais pienākums ir pildīt reprezentatīvās funkcijas un nodrošināt valsts protokolu. Prezidents var būt tautas vēlēts un reizē saglabāt šo reprezentatīvo lomu (piemēram, Austrijas prezidents) līdzīgi parlamenta vēlētam prezidentam. Atsevišķi piemēri liecina, ka tautas vēlētam prezidentam var būt pat mazāk pilnvaru nekā parlamenta vēlētam prezidentam (piemēram, Slovēnijas prezidents un Latvijas Valsts prezidents). Prezidents, kas savu mandātu saņēmis no tautas, var būt apveltīts arī ar plašākām pilnvarām (piemēram, Lietuvas prezidents), tomēr prezidenta pilnvaras no ievēlēšanas modeļa netiek atvasinātas, tās tiek atvasinātas no konstitūcijas. Prezidenta ievēlēšanas modeļa maiņa nenozīmē automātisku pilnvaru paplašināšanu.

5.2. Atbilstoši konstitucionālo tiesību doktrīnai valsts prezidenta ievēlēšanas modeļa maiņa pati par sevi nav pamats prezidenta pilnvaru paplašināšanai. Pārlicīga pilnvaru paplašināšana parlamenta vai vēlētāju kolēģijas ievēlētam prezidentam var būt par iemeslu vēlēšanu modeļa maiņai – pārejai uz tautas vēlēta prezidenta institūtu (piemēram, Čehijā), jo

²⁶ Parlamentārās demokrātijās atšķirībā no prezidiāldemokrātijām prezidents ir konstitucionāls orgāns, kas nav ieskaitāms kādā no trim klasiskajiem varas atzariem. Sk., piemēram: Slovēnijas Konstitucionālās tiesas 23.03.2007. spriedums lietā Nr. U-I-57/06; Ungārijas Konstitucionālās tiesas 26.09.1991. spriedums lietā Nr. 48/1991.

ar netiešo mandātu apveltītam prezidentam nevar būt tiesības būtiski ietekmēt klasiskos varas atzarus. Parlamenta piešķirts jeb netiešais mandāts ierobežo iespēju būtiski paplašināt prezidenta pilnvaras, jo jā saglabā līdzsvars starp parlamentu, kam ir tiešais mandāts, un prezidentu, kurš pats ir parlamenta vēlēts. Tautas mandāts dod konstitucionālajam likumdevējam iespēju noteikt prezidentam plašākas pilnvaras gan izpildvaras formēšanas un kontroles jomā, gan attiecībā uz parlamenta pamatuzdevumiem, parlamentārās demokrātijas modeli nenomainot ar prezidentālismu.

5.3. Ja prezidentu tāpat kā parlamentu ievēlē tauta, tad ievēlēšanas veids šo konstitucionālo orgānu padara par parlamenta konkurentu pat tādā gadījumā, ja konstitūcijā tam plašas pilnvaras nav atvēlētas. Abi ir institucionāli pretspēlētāji ar vienādu demokrātiskās leģitimitācijas pakāpi, un to kompetences norobežo konstitūcija.²⁷ Prezidenta konkurence ar parlamentu valstī nostiprina varas dalīšanas principu un tiesiskas valsts virsprincipu kopumā. Attiecībā pret valdību tautas vēlēts prezidents ir nevis konkurējošs, bet ierobežojošs spēks, kura pilnvaras parasti dod iespēju valdības lēmumus ietekmēt un neļaut valdībai rīkoties neierobežoti.

6. Par Valsts prezidenta pilnvarām atsevišķās jomās

Galvenais secinājums

Pēc Darba grupas ieskata, visumā Valsts prezidenta institūta noregulējums Satversmē ir adekvāts Satversmē noteiktajai valsts iekārtai – parlamentārajai demokrātijai. Satversmē Valsts prezidentam noteiktā valsts varu līdzsvarojošā funkcija ir jā saglabā neatkarīgi no tā, vai ievēlēšanas modelis tiek mainīts vai ne. Latvijas valsts funkcionēšanai parlamentāras republikas politiskais modelis ir vispiemērotākais. Uzklusot ekspertus un lietpratējus, kā arī izpētot konstitucionālo praksi, jāsecina, ka veselā virknē jomu (piemēram, valsts iekšzemes un starptautiskajā reprezentācijā, ceremoniālajā, likumdošanas, izpildvaras, ārlietu, apžēlošanas jomā u. c.) Valsts prezidenta pilnvaras ir noregulētas izsvērti un praksē darbojas labi, nodrošinot varas atzaru līdzsvaru.

Papildu secinājumi

Lēmums ieviest Ministru kabineta atklātās sēdes tika pieņemts, lai palielinātu atklātumu un nostiprinātu publiskumu lēmumu pieņemšanā, taču radīja pretēju efektu. Ministru kabineta atklātās sēdes rada vien mājīgu iespaidu par atklātuma un pārskatāmības principu ievērošanu,

---

²⁷ Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Satversmes 1. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 226. lpp.

jo lēmumi faktiski tiek pieņemti pirms valdības sēdēm aiz slēgtām durvīm – valdības koalīciju veidojošo partiju Sadarbības padomes sēdēs, kurās ne visi valdības ministri piedalās. Izveidojusies tāda paradoksāla situācija, ka atbildība tiek prasīta no valdības kopumā un no katra atsevišķā ministra, taču valdības un ministru ietekme uz pieņemtajiem lēmumiem nav visaptveroša. Pēc Darba grupas ieskata, ir jāatjauno tāda kārtība, ka valdības sēdes ir slēgtas, taču lēmumi – publiski. Tas neradītu sistēmiskus izkropļojumus, bet veidotu augsni konstruktīvām diskusijām, nevis publisko tēlu veidošanai. Tas arī atbilstu pasaules demokrātisko valstu praksei.

Likumdošanas kvalitātes uzlabošanai varētu veidot jaunu konstitucionālo orgānu – Valsts padomi, kuras pienākumos ietilptu likumprojektu izvērtēšana pirms to pieņemšanas. Tas būtu nevis tiesu orgāns kā Satversmes tiesa, bet gan tāds konstitucionāls orgāns, kas sniegtu autoritatīvu ekspertu vērtējumu, kurš balstītos uz starpdisciplināru izpēti. Vidējā laika posmā, ja tiktu izveidots šāds orgāns, domājams, Latvijā kopumā tiktu institucionalizēta gan likumu *ex ante*, gan *ex post* izvērtēšanas sistēma, kas kopumā būtu optimāla.

6.1. Valsts prezidenta pilnvaras likumdošanas jomā

6.1.1. Valsts prezidenta funkcijas likumdošanas jomā ir noteiktas vairākos Satversmes pantos. Valsts prezidentam ir tiesības Saeimai iesniegt likumprojektus saskaņā ar Satversmes 65. pantu, bet likuma ierosinājumus – balstoties uz Satversmes 47. pantu. Saskaņā ar Satversmes 69. un 70. pantu Valsts prezidents izsludina Saeimas pieņemtus likumus. Ja Valsts prezidentam rodas būtiski iebildumi pret Saeimas pieņemto likumu, viņš saskaņā ar Satversmes 71. pantu ir tiesīgs desmit dienu laikā no tā pieņemšanas prasīt likuma otrreizēju caurlūkošanu. Ja Saeima likumu negroza, tad Valsts prezidents otrreiz ierunas nevar celt. Tāpat saskaņā ar Satversmes 72.–74. pantu Valsts prezidentam ir tiesības apturēt likuma publicēšanu – tas var novest pie likuma atcelšanas. Turklāt Valsts prezidents ir tiesīgs iesniegt priekšlikumus likumprojektiem (Saeimas kārtības ruļļa 95. pants) un vērsties Satversmes tiesā par likumu un starptautisko līgumu atbilstību Satversmei, kā arī citu aktu atbilstību (Satversmes tiesas likuma²⁸ 17. pants). Prakse liecina, ka valsts prezidenti atsevišķos gadījumos izmanto šo iespēju, lai ieviestu korekcijas likumdošanas procesā.

6.1.2. Pievienojoties diskusijai par likumdošanas kvalitāti, ko uzsāka Latvijas Valsts prezidents Raimonds Vējonis,²⁹ un apsverot Darba grupas 2016. gada 25. oktobra sēdē Inetas Ziemeles paustās atziņas³⁰, pēc Darba grupas ieskata, būtu apsverama iespēja izveidot Latvijā

²⁸ Satversmes tiesas likums: pieņemts 05.06.1996. (spēkā no 28.06.1996.)// Latvijas Vēstnesis, 14.06.1996., Nr. 103.

²⁹ [Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa 12.09.2016. vēstule Nr. 453 Saeimas priekšsēdētājam Inārai Mūrniecei par likumu kvalitātes uzlabošanu.](#)

³⁰ [Darba grupas 25.10.2016. sēdes protokols Nr. 7.](#)

Valsts padomi, lai uzlabotu likumdošanas kvalitāti.³¹ Diskusiju par šādas institūcijas izveidošanu savulaik uzsāka LSDSP, paredzot, ka padome būtu koleģiāla un konsultatīva valsts institūcija, kas darbotos pie Valsts prezidenta, kurš būtu tās vadītājs. Padomes atzinumiem būtu rekomendējošs raksturs (116.–119. pants).

6.1.3. Darba grupa, izanalizējusi Valsts prezidenta pilnvaras likumdošanas jomā un uzklusējusi tiesību ekspertu viedokli, secina, ka šajā Valsts prezidenta darbības jomā būtiski uzlabojumi nav nepieciešami un pašreizējais regulējums ir pietiekams.³²

6.2. Valsts prezidenta pilnvaras ārlietās. Satversmes 41. pantā ir noteikts: “Valsts Prezidents reprezentē valsti starptautiski, ieceļ Latvijas, kā arī pieņem citu valstu diplomātiskos priekšstāvjus. Viņš izpilda Saeimas lēmumus par starptautisku līgumu ratificēšanu.” Satversmes 41. panta saturu nosaka ne tikai nacionālās tiesības, bet arī starptautiskās publiskās tiesības. Nacionālo tiesību aspektā būtiska nozīme ir tam, ka šo pilnvaru izpildē liela loma ir Saeimai, jo tā nosaka ārpolitikas pamatvirzienus Valsts prezidentam un Ministru kabinetam, konkrēti Ārlietu ministrijai kā vadošajai valsts pārvaldes iestādei ārlietu jomā. Valsts prezidentam, reprezentējot valsti starptautiski, jāievēro ārpolitikas vadlīnijas, kuras noteikusi Saeima. Satversmes 41. panta lakonisko regulējumu nav nepieciešams papildināt, jo starptautisko attiecību jomā jautājumi, kas ar normatīvajiem aktiem nav noregulēti, gan pēc bijušo valsts prezidentu, gan pēc ekspertu domām, praktiskajā dzīvē tiek veiksmīgi risināti un normatīvo aktu uzlabojumi nav nepieciešami.³³

6.3. Valsts prezidenta pilnvaras apžēlošanas jomā

6.3.1. Satversmes 45. pants piešķir Valsts prezidentam tiesības apžēlot noziedzniekus. Šī funkcija detalizēta Apžēlošanas likumā,³⁴ kur apžēlošana definēta kā Valsts prezidenta veikta notiesātas personas pilnīga vai daļēja atbrīvošana no kriminālsoda izciešanas, soda veida mīkstināšana vai sodāmības noņemšana.³⁵

6.3.2. Gunta Ulmaņa prezidentūras laikā (1993–1999) tika izskatīta 3391 apžēlošanas lieta un apžēlotas 219 personas. Vairas Vīķes-Freibergas prezidentūras laikā (1999–2007) tika izskatītas 979 apžēlošanas lietas un 204 personas apžēlotas. Valda Zatlera prezidentūras laikā (2007–2011) tika izskatīta 1241 apžēlošanas lieta un 122 personas apžēlotas. Andra Bērziņa

³¹ Levits E. [Par Saeimas darba grupas par Valsts prezidenta pilnvarām secinājumiem](#). 20.03.2017.; Ziemele I. Likumdošanas procesa pilnveidošana: jauna konstitucionālā orgāna piedāvājums; Osipova S. Nepieciešams neatkarīgs konstitucionāls orgāns likumdošanas kvalitātes kontrolei. Jurista Vārds, 07.03.2017.

³² Sk.: [Darba grupas 25.10.2016. sēdes protokols Nr. 7](#).

³³ [Darba grupas 15.12.2015. sēdes protokols Nr. 4](#).

³⁴ Apžēlošanas likums: pieņemts 16.06.1998. (spēkā no 21.07.1998.)// Latvijas Vēstnesis, 07.07.1998. Nr. 198.

³⁵ Saskaņā ar likumu apžēlošanas lūgumu var iesniegt pēc tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, izņemot gadījumus, kad persona par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu ir notiesāta ar brīvības atņemšanu. Šajos gadījumos apžēlošanas lūgumu var iesniegt tikai tad, kad persona ir faktiski izcietusi noteiktu daļu soda, piemēram, ja persona notiesāta par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, apžēlošanas lūgumu var iesniegt, ja faktiski ir izcietas ne mazāk kā divas trešdaļas no piespriedē brīvības atņemšanas soda.

prezidentūras laikā (2011–2015) tika izskatītas 1538 lietas un apžēlotas 79 personas. Valsts prezidents Raimonds Vējonis līdz 2017. gada janvārim ir izskatījis 278 apžēlošanas lietas un apžēlojis 10 personas.³⁶ Darba grupa secina, ka valsts prezidenti aktīvi un reizē apdomīgi izmanto Satversmē piešķirtās un likumā paredzētās tiesības apžēlot noziedzniekus. To personu skaits, kuras pēc apžēlošanas atkārtoti izdara noziedzīgus nodarījumus, ir mazs.³⁷ Tomēr Darba grupa uzskata, ka Valsts prezidenta kancelejai sadarbībā ar tiesībaizsardzības iestādēm būtu lietderīgi pastāvīgi sekot (monitorēt), kā apžēlotās personas turpmāk ievēro likumus. Šāda analīze palīdzētu samazināt to gadījumu skaitu, kad apžēlota persona veic atkārtotus noziedzīgus nodarījumus.

6.4. Valsts prezidenta pilnvaras izpildvaras jomā

6.4.1. Valsts prezidentam ir piešķirtas funkcijas visos trijos klasiskajos varas atzaros, tai skaitā izpildvaras jomā. Satversmes 46. pants piešķir Valsts prezidentam tiesības sasaukt un vadīt Ministru kabineta ārkārtas sēdes, nosakot tām darba kārtību. Šīs tiesības ļauj Valsts prezidentam tieši ietekmēt izpildvaru. Kopumā ir izceļami divi iemesli, kāpēc Valsts prezidentam būtu jāsasauca ārkārtas sēde: pirmkārt, valdība nav spējīga darboties; otrkārt, pašam izpildvaras vadītājam – Ministru prezidentam – ir nepieciešams Valsts prezidenta atbalsts, lai varētu īstenot nepopulāru, bet valsts dzīvē ļoti nepieciešamu lēmumu.

6.4.2. Valdības ārkārtas sēžu sasaukšana nav vienīgais veids, kā Valsts prezidents var darboties izpildvaras jomā. Piemēram, bijušais Valsts prezidents Valdis Zatlers, lai veicinātu kompromisu 2009. gada valsts budžeta grozījumu izstrādes procesā, 11. jūnijā pats ieradās Ministru kabineta ēkā. Uzņemdamies vidutāja lomu koalīcijas partiju, sociālo partneru un valdības locekļu sarunās, Valdis Zatlers apkopoja un piedāvāja lēmuma pieņemšanai visus izskanējušos priekšlikumus. Rezultātā iesaistītās puses parakstīja politisku vienošanos par būtiskākajiem 2009. gada valsts budžeta grozījumu saturiskajiem jautājumiem. Šajā gadījumā Valdis Zatlers darbojās ārpus satversmisko procedūru rāmja, jo valdības sēdi viņš nesusauca.

6.4.3. Darba grupa pievienojas bijušā Valsts prezidenta Valda Zatlera un bijušo ministru prezidentu Valda Birkava, Māra Gaiļa, Einara Repšes, Induļa Emša, Aigara Kalvīša un Laimdotas Straujumas paustajam viedoklim, ka Satversmes 46. panta piemērošanā šobrīd nav saskatāmas būtiskas problēmas un tāpēc tas nav jāgroza.³⁸

6.4.4. Darba grupas mandāts neparedz Ministru kabineta darbības un procedūru analīzi, tomēr Darba grupas 2016. gada 12. aprīļa sēdē, klātesot bijušajiem premjeriem un tiesību ekspertiem, vienprātīgi tika secināts, ka lēmums par atklāto sēžu ieviešanu bija kļūdains. To

³⁶ Apkopojums par Valsts prezidenta darbību apžēlošanas jomā (1993–2017).

Pieejams: http://president.lv/pk/content/?cat_id=9243

³⁷ Valsts prezidenta kancelejas Apžēlošanas dienesta vadītājas Elenas Lodočkinas sniegtā informācija. Sk.: [Darba grupas 12.04.2016. sēdes protokols Nr. 6](#), 3. lpp.

³⁸ [Darba grupas 12.04.2016. sēdes protokols Nr. 6](#).

atzina arī bijušais Ministru prezidents Einars Repše, pašreizējās prakses iniciators.³⁹ Einara Repšes nostājai pievienojās visi sēdē klātesošie bijušie Latvijas premjerministri. Kā šai sakarā norādījis Egils Levits: “Caurspīdībai politikas veidošanas procesā ir jābūt optimālai; tās nedrīkst būt ne par maz, ne par daudz. Jebkurā gadījumā, pasaules valstu praksē neparastā valdības sēžu atklātība medijiem un publikai, kas pastāv Latvijā, traucē valdības sēdēm būt par valdības locekļu reālu diskusiju un kompromisu forumu un zināmā mērā degradē valdību būt par citur jau pieņemtu lēmumu izpildītāju.”⁴⁰

Pašreizējā situācija, kad lēmumi par būtiskākajiem Ministru kabinetā izskatāmajiem jautājumiem pirms Ministru kabineta sēdēm tiek diskutēti un pieņemti valdības koalīciju veidojošo partiju Sadarbības padomes sēdēs, kuras nav atklātas un kurās Māra Kučinska vadītās valdības laikā piedalās ne vairāk kā pieci katra sadarbības partnera pārstāvji, rada vienmērīgu iespaidu par atklātuma un caurredzamības principu ievērošanu.

Papildus jāmin, ka šajās Sadarbības padomes sēdēs liela daļa Ministru kabineta locekļu nemaz nepiedalās, lai gan tajās tiek diskutēti un pieņemti lēmumi attiecībā uz viņu pārraudzībā esošajām jomām. Šāda situācija rada jautājumu par Ministru kabineta locekļu atbildību par tādiem viņu kompetences jomā pieņemtajiem vai nepieņemtajiem lēmumiem, kuru izstrādē tie nemaz nav piedalījušies, lai gan teorētiski atbildība, arī politiskā atbildība, par attiecīgās rīcības sekām jāuzņemas tieši par nozari atbildīgajam Ministru kabineta loceklim.

Pēc Darba grupas ieskata, valsts efektīvas pārvaldības labad ir jāatjauno iepriekšējā kārtība, kad Ministru kabineta sēdes bija slēgtas.⁴¹ Ierēdņi tajās varētu piedalīties vien tad, ja tiek īpaši aicināti. Tādējādi varēs izvairīties no birokratizēšanās lēmumu pieņemšanā un Ministru kabineta locekļi būs spiesti nevis rūpēties par sava publiskā tēla veidošanu, bet gan iedziļināties lēmumos, jo vairs nevarēs slēpties aiz ierēdņu mugurām un tehnokrātu ziņojumiem.⁴²

7. Par Valsts prezidenta pilnvarām nacionālās drošības jomā

Galvenais secinājums

Satversmes 42., 43. un 44. pants nav grozīti kopš pamatlikuma pieņemšanas 1922. gada 15. februārī. Lai arī Satversmes vecums nav bijis par šķērslī tās interpretēšanai atbilstoši laika

³⁹ [Darba grupas 12.04.2016. sēdes protokols Nr. 6.](#)

⁴⁰ Levits E. Demokrātiskā valsts iekārta, brīvas vēlēšanas un parlamentārā demokrātija. Grām.: Parlamentārā izmeklēšana Latvijā Republikā 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 47. lpp.

⁴¹ Sk.: [ABI](#) [VIII nodaļa].

⁴² Turpat.

garam, tomēr minēto pantu piemērošana mūsdienā apstākļos ir apgrūtināta. Regulējums ir būtiski atpalicis no starptautiskajām tiesībām uz šiem pantiem attiecināmos jautājumos.

Nepieciešams izdarīt Satversmes grozījumus, lai minētās normas saskaņotu ar valstīm saistošo spēka vai spēka draudu lietošanas aizliegumu un nodrošinātu to atbilstību modernajai apdraudējuma izpratnei. Grozījumi nepieciešami, lai ne tikai modernizētu valsts pamatlikumu un novērstu tā nepareizas interpretēšanas iespējas, bet arī tādēļ, lai valsts būtu labāk sagatavota tās drošības apdraudējumiem. Normatīvajos aktos Valsts prezidentam ir jānoteic pienākums izlemt jautājumu par vēršanos ANO Drošības padomē.

7.1. Saskaņā ar Satversmi nacionālās drošības garantēšana ir valsts pamatpienākums. Nacionālās drošības likums⁴³, integrējot valsts aizsardzības jēdzienu,⁴⁴ nacionālo drošību definē kā valsts un sabiedrības īstenotu vienotu, mērķtiecīgu pasākumu rezultātā sasniegtu stāvokli, kurā ir garantēta valsts neatkarība, konstitucionālā iekārta un teritoriālā integritāte, sabiedrības brīvas attīstības perspektīva, labklājība un stabilitāte. Līdztekus vairākiem citiem aspektiem nacionālā drošība sevī ietver arī NBS izveidošanu un uzturēšanu kara laikam. Nacionālo drošību īsteno vairāki nacionālās drošības sistēmas subjekti, tostarp Valsts prezidents.

7.2. Valsts prezidenta pilnvaras nacionālās drošības jomā ir noteiktas Satversmē un tai pakārtotajos normatīvajos aktos, saskaņā ar kuriem Valsts prezidents:

7.2.1. ir bruņotā spēka augstākais vadonis un kara laikam ieceļ virspavēlnieku (Satversmes 42. pants);

7.2.2. uz Saeimas lēmuma pamata pasludina karu (Satversmes 43. pants);

7.2.3. sper nepieciešamos militārās aizsardzības soļus, ja ārējs ienaidnieks veicis agresiju pret Latvijas Republiku (Satversmes 44. pants);

7.2.4. vada Nacionālās drošības padomi (NDL 8. pants);

7.2.5. izveido Valsts prezidenta militāro padomi (NDL 8. pants);

7.2.6. iesaka apstiprināšanai Saeimā NBS komandieri un lūdz Saeimu atbrīvot NBS komandieri no amata [NDL 8. pants, Nacionālo bruņoto spēku likuma⁴⁵ (NBS likums) 14. pants];

7.2.7. militāra uzbrukuma gadījumā nekavējoties pieprasa NATO kolektīvās aizsardzības atbalstu un veic citas ar NATO saistītas darbības (NDL 8. pants);

---

⁴³ Nacionālās drošības likums: pieņemts 14.12.2000. (spēkā no 12.01.2001.)// Latvijas Vēstnesis, 29.12.2000., Nr. 473/476.

⁴⁴ Valsts aizsardzība ir kompleksu pasākumu kopums ar mērķi aizsargāt valsts teritoriju, drošību vai iedzīvotāju labklājību no citas valsts vai organizācijas uzbrukuma. Sk.: International military and defense encyclopedia / Editor-in-chief Trevor N. Dupuy. Washington: Brassey's Macmillan; 1993, p. 714.

⁴⁵ Nacionālo bruņoto spēku likums: pieņemts 04.11.1999. (spēkā no 08.12.1999.)// Latvijas Vēstnesis, 24.11.1999., Nr. 388/389.

7.2.8. piešķir un atņem virsnieku dienesta pakāpes (Militārā dienesta likuma⁴⁶ 32. un 34. pants, Zemessardzes likuma⁴⁷ 26. pants);

7.2.9. veic NBS darbības civilo kontroli (NBS likuma 19. pants), kā arī citus uzdevumus.

7.3. Izvērtējot Valsts prezidenta pilnvaras nacionālās drošības jomā, Darba grupa pievērta pastiprinātu uzmanību Satversmes 42., 43. un 44. panta vēsturiskajai izcelsmei un iespējām tos piemērot mūsdienu apstākļos. Satversmes sapulcei 1922. gadā pieņemot Satversmi, minēto pantu regulējums atbilda tālaika apstākļiem. Mūsdienās spēka un spēka draudu lietošana ir aizliegta un būtiski mainījusies arī apdraudējuma izpratne. Turklāt Latvija ir kļuvusi par ANO, NATO un Eiropas Savienības dalībvalsti, iegūstot jaunas iespējas valsts aizsardzības jomā un vienlaikus uzņemoties arī jaunas saistības. Līdz ar to **Darba grupa konstatē:**

7.3.1. ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā ietverts vispārējs aizliegums valstīm uzsākt karu savstarpējo nesaskaņu risināšanai. ANO Statūti paredz divus izņēmumus no šā vispārējā aizlieguma. Pirmkārt, ANO Drošības padome saskaņā ar Statūtu 39. pantu var lemt par bruņota spēka lietošanu miera nodrošināšanai, piemēram, izveidojot miera uzturēšanas spēkus. Otrkārt, saskaņā ar ANO Statūtu 51. pantu valsts drīkst lietot bruņotu spēku paš aizsardzības nolūkā, ja pret to ir vērstas bruņots uzbrukums.⁴⁸ Turklāt spēka vai spēka draudu lietošanas aizliegums kļuvis par starptautisko paražu tiesību normu, kura ir saistoša visām pasaules valstīm, arī tām, kuras nav ANO dalībvalstis.⁴⁹ **Līdz ar to Satversmes 43. pantā ietvertais formulējums “pasludina karu”, ja neseko īpašas paskaidrojošas norādes par jēdziena tvērumu, ir pretrunā ar starptautiskajām tiesībām, kas aizliedz agresīva kara pasludināšanu.**

7.3.2. Notikumi Ukrainā ir pierādījuši, ka mūsdienās konvencionālais karš nebūt nav vienīgais agresijas veids. Hibrīdkarš – vienas valsts uzbrukums citai valstij, tiešu karaspēka iebrukumu kombinējot ar situācijas destabilizāciju, izmantojot propagandu, terorismu, sabiedrības sašķeltību, sociālo nevienlīdzību un citus aspektus⁵⁰, – ir būtiski mainījies pagājušajā gadsimtā nostabilizējušos izpratni par konvencionālajiem kariem. Būtiska nozīme ir arī tam apstāklim, ka kara pasludināšana starptautiskajās attiecībās vairs netiek izmantota. Pēdējo reizi formāli karš tika pieteikts pirms vairāk nekā 70 gadiem – Otrā pasaules kara

⁴⁶ Militārā dienesta likums: pieņemts 30.05.2002. (spēkā no 01.07.2002.)// Latvijas Vēstnesis, 18.06.2002., Nr. 91.

⁴⁷ Latvijas Republikas Zemessardzes likums: pieņemts 06.05.2010. (spēkā no 01.09.2010.)// Latvijas Vēstnesis, 26.05.2010., Nr. 82.

⁴⁸ Sk.: Lejnieks M., Broks E., Tralmaka I. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. Jurista Vārds, 11.03.2014.

⁴⁹ SK 3&4, 43. panta komentārs [45].

⁵⁰ Hoffman F. Hybrid Warfare and Challenges. Joint Forces Quarterly, no. 52, 2009.

laikā.⁵¹ Ja tiks apdraudēta valsts neatkarība, valsts iekārta vai teritoriālā integritāte, tad formāli karš, visticamāk, netiks pieteikts, turklāt karadarbība tiks izvēsta hibrīdkara formā.⁵² **Minētais liek secināt, ka Satversmes 44. pantā ietvertais formulējums “ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām” neatbilst nedz tiesiskajai, nedz politiskajai realitātei un var kavēt atbilstošu Valsts prezidenta un citu valsts varas orgānu rīcību valsts apdraudējuma gadījumā.**

7.3.3. Saskaņā ar ANO Statūtu 39. pantu ANO Drošības padome ir tiesīga konstatēt miera apdraudējuma, miera pārkāpuma vai agresijas akta esamību un atbilstoši rīkoties, tostarp noteikt sankcijas vai atļaut militāra spēka lietošanu. Latvijas valstij apdraudējuma gadījumā ir jāizmanto absolūti visi līdzekļi valsts neatkarības saglabāšanai, tostarp iespēja vērsties ANO Drošības padomē, neraugoties uz Krievijas ietekmi tajā.⁵³ NDL uzliek Valsts prezidentam pienākumu militāra uzbrukuma gadījumā nekavējoties pieprasīt NATO aizsardzības atbalstu, tomēr likumā nekas nav teikts par ANO atbalsta izmantošanu. **Pēc Darba grupas ieskata, normatīvajos aktos Valsts prezidentam ir jānosaka arī pienākums izlemt jautājumu par vērsanos ANO Drošības padomē, lai tiktu konstatēta pret Latvijas valsti vēsta agresijas akta esība.**

8. Par iespējām paplašināt Valsts prezidenta kreatīvo funkciju

Galvenais secinājums

Jāpaplašina to amatpersonu kandidatūru loks, kuras Valsts prezidents izvirza apstiprināšanai Saeimā. Pēc Darba grupas ieskata, Valsts prezidentam būtu jāparedz tiesības izvirzīt ne tikai Ministru prezidentu un NBS komandieri, bet arī valsts kontrolieri, tiesībsargu, Latvijas Bankas prezidentu un KNAB priekšnieku. Darba grupa minēto Valsts prezidenta tiesību papildināšanai ieteic divus iespējamus risinājumus: a) tiek iesaistīta izpildvara – Ministru prezidents līdzparaksta Valsts prezidenta rīkojumu par amatpersonas izvirzīšanu; b) izpildvaras līdzdalības (kontroles) nav. Atsevišķi būtu vērtējama iespēja piešķirt Valsts prezidentam tiesības apstiprināt tiesnešus pēc Tieslietu padomes ieteikuma.

Lai Valsts prezidents varētu autonomi un neitrāli izvēlēties labākos kandidātus augstākajiem valsts pārvaldes amatiem, Satversmes 53. pants būtu jāizsaka šādā redakcijā: *“53. Valsts Prezidenta rīkojumiem Ministru kabineta darbības jomā, izņemot piecdesmit sestā pantā paredzēto gadījumu, jābūt līdzparakstītiem no Ministru prezidenta vai attiecīgā*

⁵¹ SK 3&4, 42. panta komentārs [30].

⁵² Nacionālās drošības koncepcijas 3. nodaļa “Izmaiņas starptautiskajā drošības vidē un tās ietekme uz nacionālo drošību”. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/278107-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu>

⁵³ ANO Drošības padomē piecas pastāvīgās locekles – ASV, Lielbritānija, Francija, Krievija un Ķīna, kurām ir veto tiesības, un desmit nepastāvīgajām locekļēm, kuras regulāri tiek pārvēlētas un kurām nav veto tiesību.

ministra, kuri līdz ar to uzņemas atbildību par šiem rīkojumiem. Ja Satversmē vai likumā ir noteikts, ka Valsts Prezidents izvirza, ieceļ vai apstiprina valsts amatpersonu, attiecīgajam Valsts Prezidenta rīkojumam jābūt līdzparakstītam tikai tādā gadījumā, kad tas noteikts Satversmē vai attiecīgajā likumā.”⁵⁴

8.1. Valsts prezidentam pašlaik ir tiesības izvirzīt jeb nominēt (angl. – *nomination*; lat. – *nominare*) apstiprināšanai Saeimā divas amatpersonas – Ministru prezidenta kandidātu (Satversmes 56. pants) un NBS komandieri (Satversmes 42. pants, NDL 8. pants). Turklāt Valsts prezidents saskaņā ar Satversmes 42. pantu kara laikā ieceļ virspavēlnieku. Iepriekšminētās amatpersonas Valsts prezidents izvirza vai ieceļ patstāvīgi, proti, šo tiesību izmantošana nav saistīta ar līdzparakstu. Valsts prezidents arī piešķir un atņem virsnieku dienesta pakāpes (sk. 7.2.8. punktu), kā arī ieceļ Latvijas un pieņem citu valstu diplomātiskos priekšstāvjus (Satversmes 41. pants). Šo tiesību īstenošanā Valsts prezidenta patstāvība ir ierobežota.

8.2. Priekšlikums paplašināt Valsts prezidenta kreatīvo funkciju (pilnvaras augstāko amatpersonu izvirzīšanā, apstiprināšanā un iecelšanā) pēc neatkarības atjaunošanas ir ticis ietverts vairākkārt Satversmes grozījumu projektos, Valsts prezidenta izveidotu darba grupu un komisiju atzinumos un viedokļos – PPP, LSDSP, NA, VZ2, KTK2 un AB2, kā arī tiesību zinātnē.⁵⁵ Tomēr Saeimā nopietnas un visaptverošas diskusijas par šo jautājumu līdz šim nav notikušas, lai gan pašreizējā ar augstāko amatpersonu izvēli saistītā prakse ir ļoti atšķirīga un nekoncekvente ir vērojama gan likumdevēja, gan izpildvaras līmenī. Pēdējie un spilgtākie piemēri ir KNAB⁵⁶ un Valsts ieņēmumu dienesta⁵⁷ vadītāju izvēles procesi.

---

⁵⁴ [NA](#).

⁵⁵ Sk., piemēram: Balodis R., Kārklīņa A. [Valsts tiesību attīstība Latvijā: otrais neatkarības laiks](#). Grām.: Latvijas Universitātes žurnāls “Juridiskā Zinātne” Nr. 1. Latvijas Universitāte, 2010.

⁵⁶ Ievērojot to, ka līdzšinējam KNAB vadītājam Jaroslavam Streļčenokam 16.11.2016. beidzās pilnvaras, 17.08.2016. tika izsludināts konkurss uz KNAB vadītāja amatu. Konkurssam bija pieteikušās vairākas personas, tostarp līdzšinējais KNAB vadītājs, tomēr 28.10.2016. tika paziņots, ka neviens no kandidātiem nav piemērots amatam. Atkārtots konkurss tika izsludināts tikai 02.03.2017. – pēc tam, kad tika samazinātas amata kandidātiem izvirzītās prasības. Tātad jaunais KNAB vadītājs tiek meklēts jau vairāk nekā septiņus mēnešus.

⁵⁷ Valsts ieņēmumu dienesta ģenerāldirektore Ināra Pētersone 30.05.2016. iesniedza atlūgumu. Drīz pēc tam, 16. jūnijā, uz vakanto amatu tika izsludināts konkurss, kurš noslēdzās bez panākumiem, jo konkursa komisija nevienu kandidātu neatzina par piemērotu. Tika pieņemts lēmums meklēt kandidātu valsts pārvaldes iekšienē, un jūlija sākumā jau tika locīts Valsts vides dienesta vadītājas Ingas Koļegovas vārds. Finanšu ministre I. Koļegovu amatam oficiāli izvirzīja 2. augustā, bet 12. augustā I. Koļegova atteicās no kandidēšanas. Tika pieņemts lēmums atgriezties pie konkursa, un 06.09.2016. tika izsludināts otrais konkurss, kura rezultātā amatam tika virzīta Ilze Cīrule. Viņa tika apstiprināta 08.11.2016. Tātad jaunais Valsts ieņēmumu dienesta vadītājs tika meklēts vairāk nekā piecus mēnešus.

8.3. PPP (1991) paredzēja,⁵⁸ ka Augstākās padomes priekšsēdētājs izvirza apstiprināšanai:⁵⁹

- 8.3.1. Ministru padomes priekšsēdētāju;
- 8.3.2. Augstākās tiesas priekšsēdētāju;
- 8.3.3. Vides aizsardzības komitejas priekšsēdētāju;
- 8.3.4. ģenerālprokuroru;
- 8.3.5. Radio un televīzijas komitejas priekšsēdētāju.

8.4. LSDSP (2002) paredzēja,⁶⁰ ka Valsts prezidents:

8.4.1. aicina Ministru prezidenta kandidātu sastādīt valdību pēc Saeimā pārstāvēto politisko partiju ieteikuma;

8.4.2. iesaka Saeimas apstiprināšanai NBS komandieri miera laikam;

8.4.3. ieceļ⁶¹ amatā:

- 8.4.3.1. Augstākās tiesas priekšsēdētāju,
- 8.4.3.2. Satversmes tiesas priekšsēdētāju,
- 8.4.3.3. ģenerālprokuroru,
- 8.4.3.4. valsts cilvēktiesību pilnvaroto (tiesībsargu),
- 8.4.3.5. valsts kontrolieri,
- 8.4.3.6. daļu no Valsts padomes locekļiem,
- 8.4.3.7. NBS virspavēlnieku kara laikam,
- 8.4.3.8. NBS augstākos komandierus (pēc Ministru kabineta ieteikuma).⁶²

8.5. NA (2011) paredzēja, ka Valsts prezidents:

8.5.1. ieceļ amatā tiesnešus,⁶³

8.5.2. iesaka⁶⁴ apstiprināšanai Saeimā:

8.5.2.1. tiesībsargu,

---

⁵⁸ PPP 71. panta pirmās daļas 3. punkts.

⁵⁹ PPP redakcijā, kas tika pieņemta pirmajā lasījumā, ir skaidri samanāmi padomju konstitucionālisma elementi. Valsts prezidenta amats vispār netika paredzēts, nosakot, ka attiecīgos pienākumus pilda Augstākās padomes priekšsēdētājs, kurš pārstāv valsti starpvalstu sarunās un paraksta starptautiskus līgumus, kā arī akreditē ārvalstu diplomātus (PPP 71. pants). Augstākās padomes prezidijs, kura sastāvā ir priekšsēdētājs un viņa vietnieki, kā arī pastāvīgo komisiju priekšsēdētāji (PPP 72. panta otrā daļa), ir apveltīts ar plašām pilnvarām. Piemēram, prezidijs (PPP 73. pants) iztulko likumus, piešķir augstākos valsts apbalvojumus, aptur valdības lēmumus līdz jautājuma izskatīšanai Augstākajā tiesā vai parlamentā, kā arī apstiprina priekšsēdētāja izvirzītās amatpersonu kandidatūras. Tātad amatā ieceļ ne viss parlaments, bet vien parlamenta daļa – prezidijs.

⁶⁰ LSDSP 100. panta otrās daļas 13. apakšpunkts.

⁶¹ LSDSP 100. panta otrās daļas 12. apakšpunkts.

⁶² Jāatzīmē, ka minētās amatpersonas Valsts prezidents arī atstādina vai atlaiž un ka to personu loks, kuras prezidents ir tiesīgs iecelt, nenoslēdzas ar šo uzskaitījumu, jo Satversmes projekta 100. panta otrās daļas 12. apakšpunkta "i" punkts noteic, ka Valsts prezidents var iecelt arī "citas augstākās valsts amatpersonas likumā noteiktos gadījumos".

⁶³ NA 84. panta otrais teikums.

⁶⁴ NA 88. panta pirmais teikums.

8.5.2.2. valsts kontrolieri.⁶⁵

8.6. VZ2, KTK2 (2011) paredzēja, ka Valsts prezidents:

8.6.1. izvirza⁶⁶ apstiprināšanai Saeimā:

8.6.1.1. NBS komandieri,

8.6.1.2. divus Satversmes tiesas tiesnešus,

8.6.1.3. valsts kontrolieri,

8.6.1.4. tiesībsargu,

8.6.1.5. Latvijas Bankas prezidentu.

8.7. AB2 (2015) aktualizēja VZ2 un KTK2 izteiktos priekšlikumus un aicināja likumdevēju Valsts prezidentam piešķirt tiesības izvirzīt⁶⁷ apstiprināšanai Saeimā:

8.7.1. Latvijas Bankas prezidentu;

8.7.2. tiesībsargu;

8.7.3. valsts kontrolieri.

8.8. Viens no valsts pārvaldes veiksmīgas darbības priekšnosacījumiem ir labi vadītāji, kas ne tikai ir piemēroti savam amatam pēc formāliem kritērijiem, bet ir spējīgi arī efektīvi vadīt iestādi. Veiksmīgi pildot katras konkrētās iestādes uzdevumus, tiek stiprināta visas valsts pārvaldes darbība un līdz ar to palielinās sabiedrības uzticība valsts varai. Darba grupas sēdē tās locekļi un eksperti ir tikušies ar to iestāžu vadītājiem, kurus Valsts prezidents varētu virzīt apstiprināšanai Saeimā. Lai gan pašu iestāžu un to vadītāju viedoklis ir negatīvs,⁶⁸ Darba grupa un eksperti uzskata, ka līdzšinējā augstāko amatpersonu atlases kārtība liecina par trūkumiem, kurus varētu novērst ar Valsts prezidenta iesaisti kandidātu izvirzīšanas procedūrā. Ja augstākās amatpersonas izvirzītu Valsts prezidents, ieguvumi būtu šādi:

8.8.1. lielāka skaidrība konkrētā kandidāta izvēlē. Valsts prezidents īsteno viņam piešķirtās pilnvaras, balstoties uz saviem politiskajiem apsvērumiem par sabiedrības

---

⁶⁵ Abas minētās amatpersonas nav vienīgās, jo tiek pieļauts, ka atsevišķu amatpersonu iecelšana var tikt paredzēta arī likumos. Sk. [NA](#) 53. pantu.

⁶⁶ [VZ2](#) 44.¹ pants un [KTK2](#) [238–239].

⁶⁷ [AB2](#) [IV nodaļa, 9. punkts].

⁶⁸ Uz Darba grupas sēdi 2017. gada 21. februārī tika uzaicinātas tās amatpersonas, kuras agrāk apspriestajos Satversmes grozījumu projektos, viedokļos un priekšlikumos tika minētas kā tādas, kuras Valsts prezidents izvirza apstiprināšanai Saeimā ([KTK2](#), [LSDSP](#), [VZ2](#), [NA](#)). Sēdē piedalījās ģenerālprokurors Ēriks Kalnmeiers, valsts kontroliere Elita Krūmiņa, tiesībsargs Juris Jansons, Augstākās tiesas priekšsēdētāja Ivara Bičkoviča pilnvarotā pārstāve Solvita Harbaceviča, Latvijas Bankas prezidenta Ilmāra Rimšēviča pilnvarotais pārstāvis Edvards Kušners, KNAB vadītāja v. i. Ilze Jurča. Amatpersonas un to pārstāvji pauda šaubas par Valsts prezidenta iesaisti amatpersonu izvirzīšanas procesā. Atsevišķas augstākās amatpersonas, piemēram, tiesībsargs, sava amata kandidātu izvirzīšanas un apstiprināšanas procesu uzskata par ļoti veiksmīgu, jo to apliecinot pēdējo divu tiesībsargu izvēle. Pretējos ieskatos bija gan klātesošie valsts prezidenti, gan tiesību eksperti, kas pozitīvi vērtēja iespējamo Valsts prezidenta iesaisti amatpersonu izvirzīšanas procesā. Sk.: [Darba grupas 21.02.2017. sēdes protokols Nr. 10.](#)

interesēm⁶⁹, un, izvirzot apstiprināšanai Saeimā kādu amatpersonu, prezidentam (atšķirībā no amatpersonu konkursa komisiju kolektīva) sava izvēle būs jāpamato;

8.8.2. mazāk politizēts un uz profesionāliem, nevis atsevišķām partijām lojālām personām orientēts process. Prezidentam savu personīgo izvēli izdarīt, izskaidrot un pamatot ir vieglāk nekā kādai partijai vai frakcijai, vai – vēl jo mazāk – koalīcijai. Izvirzīšana, ko veiktu prezidents kā apolitiska institūcija, līdzsvarotu politisko un profesionālo kritēriju ietekmi uz amatpersonu izvēli, izslēdzot priekšrocības vai aizdomas, kas rodas tad, ja kandidātu izvirza kāda Saeimas frakcija vai koalīcija.⁷⁰ Pateicoties tam, tiktu mazināts politizēšanas risks un amatpersonu izvēlē un apstiprināšanā prevalētu profesionālie kritēriji. Prezidentam un viņa izvirzītam kandidātam vajadzētu būt spējīgiem sabiedrībai un parlamentam pamatot piemērotību attiecīgajam amatam;

8.8.3. labāki kandidāti. Prezidents atšķirībā no parlamenta bauda tradicionāli lielāku uzticību tautas acīs, tādēļ arī prezidenta virzīti kandidāti iegūtu lielāku sabiedrības uzticību nekā partiju, frakciju vai koalīcijas izvirzīti kandidāti, jo sabiedrības uzticība Saeimai un politiķiem vispār ir zema. Arī sabiedrības uzticība konkursiem⁷¹ ir neviennozīmīga. Jebkura kandidātu pašpieteikšanās amata konkursam balstās uz konkrētās personas īpašību un spēju atbilstības pašnovērtējumu, kas ir subjektīvs. Pretējs process ir uzrunāšana, kas sabiedrības acīs jau ir īpašs pagodinājums, vēl jo vairāk tad, ja uzrunātāja ir valsts pirmā amatpersona. Jau tas vien, ka attiecīgo personu kandidēt uz amatu aicinājis pats Valsts prezidents, ir objektīvs personas profesionālo spēju novērtējums. Profesionāli, kas reiz piedalījušies kādā amata konkursā un cerēto amatu nav ieguvuši, reti kad iedrošinās atkārtoti pieteikties citam amata konkursam, jo piedzīvotā neveiksme neglābjami ietekmē reputāciju un var ietekmēt pat visu turpmāko profesionālo karjeru. Bažas par to, ka prezidents kādu personu var izvirzīt, balstoties uz subjektīviem kritērijiem, nav vērā ņemamas, jo šie riski tiek novērsti Saeimā, pirms lēmuma pieņemšanas apspriežot kandidāta atbilstību. Kandidāta izraudzīšanās, nemaz nerēķinoties ar varbūtējo Saeimas viedokli, nav iespējama, un šāda kandidāta virzīšanai nebūtu nozīmes.⁷² Valsts prezidenta rīcības brīvības apjoms ir atkarīgs no konkrētā Valsts prezidenta personiskās popularitātes, ietekmes iekšpolitikas jautājumos un politiskās situācijas,⁷³ taču galīgais lēmējs joprojām būtu parlaments.

8.9. Analizējot Satversmes normu tvērumu un saturu, pārlūkojot tiesas atziņas, kā arī autoritatīvus viedokļus par konkrēto jautājumu, jāsecina, ka, pirmkārt, Satversmē nav

⁶⁹ [Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 01.03.2017. lēmums lietā Nr. SKA-827/2017](#), 12. punkts.

⁷⁰ Sk.: [Darba grupas 21.02.2017. sēdes protokols Nr. 10](#).

⁷¹ Konkurss (lat. – *concursum*) pēc būtības ir vairāku personu sacensība par amata vietas iegūšanu. Konkursa mērķis ir noskaidrot vislabāko no labākajiem un spējīgākajiem konkursa dalībniekiem. Konkursa būtība ir pašizvirzīšanās.

⁷² Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 132. lpp.

⁷³ SK 3&4 56. panta komentārs [28].

sistēmiski apkopotas Valsts prezidenta funkcijas, tādēļ konkrēta izpratne par valsts galvas kompetenču robežām iegūstama, iztulkojot attiecīgās Satversmes normas.⁷⁴ Satversmes veidotāji apzināti izvairījušies no abstraktām definīcijām un vispārinājumiem, pamatlikuma tekstā iekļaujot vien noteiktas lietas.⁷⁵ Otrkārt, ņemot vērā Satversmes normu lakonismu, atsevišķas Valsts prezidenta funkcijas ir regulētas arī ārpus Satversmes – citos normatīvajos aktos.⁷⁶ Runa ir par ceremoniālām, reprezentatīvām, procedurālām un ar valsts noslēpumu saistītām funkcijām.⁷⁷ Amatpersonu izvirzīšana jāpieskaita pie Valsts prezidenta tiesībām vērsties Saeimā ar ierosinošiem priekšlikumiem.⁷⁸ Valsts prezidenta tiesības izvirzīt atsevišķas amatpersonas praksē var tikt realizētas divējādi – vai nu **iesaistot izpildvaru**, vai **bez izpildvaras līdzdalības (kontroles)**:

8.9.1. iesaistot izpildvaru. Tas nozīmē, ka Valsts prezidenta rīkojumam par amata kandidāta izvirzīšanu apstiprināšanai Saeimā ir nepieciešams Ministru prezidenta līdzparaksts,⁷⁹ proti, Ministru prezidenta akcepts. Tas sekmētu attiecīgo amatpersonu apstiprināšanu parlamentā. Šī pieeja neprasītu Satversmes grozījumus, jo tiek ievēroti Satversmes 53. pantā ietvertie līdzparakstīšanas nosacījumi;

8.9.2. bez izpildvaras līdzdalības (kontroles). Tas nozīmē, ka Valsts prezidentam, izvirzot kandidātus apstiprināšanai Saeimā, sava izvēle pirms tam ne ar ko nav jāsaprot. Šāds mehānisms ļauj Valsts prezidentam autonomi un neitrāli izvēlēties labākos augstāko valsts pārvaldes amatu kandidātus. Šāda modeļa ieviešanai gan būtu nepieciešami Satversmes 53. panta grozījumi.

8.10. Pēc Darba grupas ieskata, Valsts prezidentam būtu jāparedz tiesības izvirzīt apstiprināšanai Saeimā ne tikai Ministru prezidentu un NBS komandieri, bet arī valsts kontrolieri, tiesībsargu, Latvijas Bankas prezidentu un KNAB priekšnieku,⁸⁰ kā arī

---

⁷⁴ Kā atzinis Latvijas valststiesību pamatlicējs profesors Kārlis Dišlers, Satversmē varam redzēt lietišķā valodā uzskaitītas atsevišķas Valsts prezidenta funkcijas, lai gan tur nevarot konstatēt “nekādus principiālus formulējumus vai skanīgus deklaratīvus apzīmējumus”. Viņš norāda, ka Satversmē prezidenta funkciju uzskaitīšanā nav nekāda plāna un ka šī konstitucionālā orgāna “darbības lauks ir diezgan plašs”, turklāt “plašāks nekā Satversmes likumā noteikts”. Sk.: Dišlers K. Latvijas Valsts prezidenta kompetence. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis Nr. 3, 1922. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis (1920–1940). 1. sējums. Faksimilizdevums. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003.

⁷⁵ Pleps J. [Kur meklējamas Valsts prezidenta kompetences robežas?](#) Jurista Vārds, 20.12.2005.

⁷⁶ [Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 01.03.2017. lēmums lietā Nr. SKA-827/2017](#), 10. punkts.

⁷⁷ Ārpus Satversmes, tātad likumu līmenī, profesora Kārļa Dišlera klasifikācijā ir uzskaitītas četras funkcijas: valdības demisijas pieņemšana, valsts reprezentēšana valsts iekšienē, tiesības tikt informētam par lietu stāvokli valstī, tiesības griezties ar *ierosinošiem priekšlikumiem* pie Saeimas. Sk.: Dišlers K. Latvijas Valsts prezidenta kompetence. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis Nr. 3, 1922. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis (1920–1940). 1. sējums. Faksimilizdevums. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 443. lpp.

⁷⁸ Turpat.

⁷⁹ Par likumprojektā paredzētajām Valsts prezidenta tiesībām izvirzīt ģenerālprokurora amata kandidātus. Saeimas Juridiskā biroja dokumenti. 1993–2013. Juridisku secinājumu kopojums atzinumos un vēstulēs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 36. lpp.

⁸⁰ Sk.: [Latvijas Republikas 12. Saeimas ziemas sesijas 2017. gada 2. februāra sēdes \(4. sēde\) stenogramma](#).

Satversmes tiesas tiesnešus, ja to skaits tiek palielināts. Šo amatpersonu, izņemot KNAB priekšnieku, izvirzīšanu drīkst nesaistīt ar prasību par līdzparakstu. Ja Valsts prezidents izvirza KNAB priekšnieku, ir nepieciešams Ministru prezidenta līdzparaksts. Atsevišķi būtu vērtējama iespēja Valsts prezidentam piešķirt tiesības apstiprināt tiesnešus pēc Tieslietu padomes ieteikuma.

C. Valsts prezidenta ievēlēšana, atļaišana un aizvietošana

9. Par Valsts prezidenta ievēlēšanas modeli un nepieciešamību to mainīt

Galvenais secinājums

Pēc Darba grupas ieskata, Saeimai vajadzētu izstrādāt jaunu Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtību, paplašinot Valsts prezidenta vēlēšanu lokus. Tas būtu darāms, grozot Satversmi un Valsts prezidenta ievēlēšanas likumu⁸¹. Darba grupa piedāvā divas iespējas:

a) uzticēt Valsts prezidenta ievēlēšanu tautai vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās.

“35. Valsts Prezidents ir valsts galva. Valsts Prezidents kalpo tautas labumam, ir nacionālās vienotības, valstiskās neatkarības, demokrātijas un tiesiskuma balsts. Valsts Prezidentu ievēlē tauta uz pieciem gadiem vispārīgās, brīvās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās. Vēlēšanu kārtību nosaka īpašs likums.”⁸²;

b) veidot kolēģiju, kurai uzticama Valsts prezidenta ievēlēšana. Kolēģijā varētu būt 200 locekļi – 100 Saeimas deputāti un 100 pašvaldību deputāti, kurus deleģētu pašvaldības.

“35. Valsts Prezidentu uz četriem gadiem ievēlē vēlēšanu sapulce, kurā ir 100 Saeimas deputāti un tikpat liels skaits pašvaldību deputātu. Valsts Prezidenta ievēlēšanas kārtību nosaka īpašs likums.

36. Valsts Prezidentu ievēlē, aizklāti balsojot, ar ne mazāk kā divu trešdaļu balsu vairākumu.”

Optimāls ir pirmais risinājums, taču, ja tam nav politiska (deputātu) atbalsta, būtu vērts nopietni apsvērt iespēju līdztekus Saeimas deputātiem kā Valsts prezidenta vēlēšanu piepulcināt tiešo tautas mandātu ieguvušos pašvaldību deputātus. Aizklāta balsošana tādā gadījumā būtu saglabājama.

Apspriežami būtu arī prezidenta ievēlēšanas starpmodeļi (piemērs – Igaunijas prezidenta ievēlēšanas modelis), taču būtiski ir palielināt Latvijas Valsts prezidenta legitimitāti, tādējādi nostiprinot šā nozīmīgā konstitucionālā orgāna neatkarību un suverenitāti. Ieguvums būtu demokrātiskās pārvaldes un tautvaldības stiprināšana, jo, pilsoņu saiknei ar valsti kļūstot ciešākai, palielinātos arī cieņa pret pašu izveidotu institūciju. Ticība spējai ietekmēt politiskos procesus pieaugtu proporcionāli Valsts prezidenta ievēlēšanā iesaistīto cilvēku skaitam.

---

⁸¹ Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: pieņemts 03.05.2007. (spēkā no 18.05.2007.)// Latvijas Vēstnesis, 17.05.2007., Nr. 79.

⁸² [NA](#).

Papildu secinājums

Pēc Darba grupas ieskata, Valsts prezidentam jāparedz tiesības rosināt Saeimas atlaišanu, tās nesekmīgo rezultātu nesaistot ar prezidenta amata zaudēšanu. Šādu kārtību būtu vēlams noteikt pēc Valsts prezidenta ievēlēšanas modeļa maiņas, lai gan iespējams to noteikt arī attiecībā uz parlamenta vēlētu prezidentu. Jebkurā gadījumā šādām tiesībām būtu jānosaka laika ierobežojumi, bet tautas nobalsošanai – kvorums. Satversmes 48. un 50. pantu varētu izteikt šādā redakcijā:⁸³

“48. Valsts Prezidentam ir tiesība ierosināt Saeimas atlaišanu. Pēc tam izdarāma tautas nobalsošana. Ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse balsotāju izsakās par Saeimas atlaišanu un ja balsotāju skaits ir vismaz divas trešdaļas no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētajū skaita, tad Saeima uzskatāma par atlaistu un izsludināmas jaunas vēlēšanas, kurām jānotiek ne vēlāk kā divus mēnešus pēc Saeimas atlaišanas.

Valsts Prezidents nevar rosināt Saeimas atlaišanu, ja līdz viņa pilnvaru termiņa beigām atlikuši mazāk nekā seši mēneši, kā arī sešus mēnešus pirms un pēc jaunievēlētās Saeimas sanāksšanas.

50. Ja tautas nobalsošanā Saeima netiek atlaista, tad ne vēlāk kā viena mēneša laikā Saeima balso par atkārtotu uzticības izteikšanu Valsts Prezidentam.

Ja tautas nobalsošanā Saeima tiek atlaista, tad ne vēlāk kā viena mēneša laikā pēc jaunievēlētās Saeimas sanāksšanas Saeima balso par uzticības izteikšanu Valsts Prezidentam.”

9.1. Atšķirībā no monarha, kas savu amatu iegūst uz visu mūžu troņmantošanas ceļā, prezidents republikāniskā valsts iekārtā savu amatu iegūst uz noteiktu laiku un demokrātisku vēlēšanu rezultātā. Prezidenta ievēlēšanas modeļi demokrātiskās republikās ir šādi: 1) **elektoru (ievēlētu vēletāju) vēlēts prezidents**; 2) **speciālas kolēģijas (parlamenta + pašvaldību delegātu) vēlēts prezidents**; 3) **pilsoņu kopuma (tautas) vēlēts prezidents**; 4) **parlamenta vēlēts prezidents**.

9.1.1. Elektoru (ievēlētu vēletāju) vēlēts prezidents darbojas ASV, kur prezidents un viņa aizvietotājs (viceprezidents) tiek ievēlēti netieši, taču plaši iesaistot politiski aktīvo tautas daļu. Šā modeļa pamatā ir divpartiju sistēma, proti, prezidenta ievēlētāji paši tiek ievēlēti. Elektori vienmēr ir vai nu republikāņu, vai demokrātu partijas nominētas personas. Faktiski, ievēlot elektorus, jau tiek izšķirts prezidenta vēlēšanu rezultāts. Attiecīgās ASV pavalsts (štata) vēlētāji, balsojot par elektoru, faktiski balso par vienas vai otras partijas prezidenta

---

⁸³ Šis Satversmes grozījumu projekts ir plānots pašreizējam Valsts prezidenta ievēlēšanas modelim. Politiski izšķīroties par ievēlēšanas modeļa maiņu, jāizdara attiecīgas korekcijas.

kandidātu. Prezidenta ievēlētāji – elektori – tiek ievēlēti pēc mažoritārā modeļa, un katrā pavalstī ir savs atšķirīgs normatīvais regulējums. Katras pavalsts izraudzīto elektoru skaits atbilst Kongresā pārstāvošo konkrēto štatu senatoru un Pārstāvju palātas locekļu skaitam (435 + 100). Kolumbijas pavalstij ir tiesības izvirzīt vēlēšanu kolēģijai trīs pārstāvjus, tā dēļ ir 538 elektori (435 + 100 + 3). Senāta un Pārstāvju palātas kopsēdē notiek elektoru nodoto balsu skaitīšana, un persona, kura saņēmusi visvairāk balsu un par kuru nobalsojusi puse no visiem electoriem, kļūst par ASV prezidentu. Ja elektori nespēj sekmīgi ievēlēt prezidentu vai viceprezidentu, šis pienākums attiecīgi pāriet parlamentam.

9.1.2. Speciālas kolēģijas (parlamenta + pašvaldību delegātu) vēlēts prezidents darbojas Vācijā un citviet. Līdzīgi kā iepriekšējais modelis arī šis modelis ievēlētajai amatpersonai nodrošina augstu leģitimitāti, prezidenta institūtu nostiprinot kā visas tautas, nevis tikai šauras varas elites pilnvarotu pārstāvi. Speciālās kolēģijas tiek veidotas pēc principa – parlamenta locekļi *ex officio* un tikpat daudz pašvaldību delegātu. Kolēģija balso par prezidentu sanākot kopā un aizklāti. Igaunijā atšķirībā no Vācijas un Itālijas, kur prezidentu jau no sākuma vēlē kolēģija, vēlēšanu kolēģija to dara tikai tādā gadījumā, ja prezidentu nav izdevies ievēlēt parlamentam. Balsojums trijās vēlēšanu kārtās parlamentā notiek aizklāti, un ir nepieciešams 2/3 balsu vairākums. Ja šādu atbalstu neizdodas sasniegt, tiek veidota vēlēšanu kolēģija, kuras sastāvā ir parlamenta locekļi un pašvaldību padomju izvirzīti pārstāvji. Ja arī kolēģijai neizdodas ievēlēt prezidentu, ievēlēšanas pienākums atkal pāriet parlamenta kompetencē. Tad Igaunijā atšķirībā no citām valstīm speciālā vēlēšanu kolēģija valsts prezidenta vēlēšanās ir paredzēta kā pretsvars parlamentam. Konkrētā modeļa priekšrocība salīdzinājumā ar citiem modeļiem ir pašvaldību (reģionu) iesaiste valsts galvas vēlēšanās.

9.1.3. Pilsoņu kopuma (tautas) vēlēts prezidents savu amatu iegūst vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās un aizklātās vēlēšanās, kas noris saskaņā ar mažoritāro vēlēšanu sistēmu. Prezidenta kandidāts, kurš ieguvis vairāk par pusi no vēlēšanu balsīm, tiek ievēlēts par prezidentu. Parasti neviens kandidāts neiegūst vairākumu un prezidents tiek noskaidrots otrajā vēlēšanu kārtā, kurā piedalās tie divi kandidāti, kuri ieguvuši visvairāk balsu. Šādā ceļā savu amatu ieguvušam prezidentam ir visaugstākā tautas dāvētā leģitimitāte, taču viņa pilnvaras ir atkarīgas no konstitūcijas, nevis ievēlēšanas modeļa.

9.1.4. Parlamenta vēlēts prezidents tiek ievēlēts ar parlamenta deputātu balsīm un aizklāti. Vienpalātas parlamentos (izņemot Latviju, Botsvānu un Dominikas Republiku) prezidents pamatā tiek ievēlēts ar kvalificētu, proti, 2/3 deputātu balsu vairākumu. Libānā, ja aizklātās prezidenta vēlēšanās neviens kandidāts nav ieguvis 2/3 deputātu balsu vairākumu, rīko vēlēšanu otro kārtu, kur vairs nav nepieciešams kvalificētais balsu vairākums, bet pietiek

ar vienkāršu balsu vairākumu. Ungārijā un Kosovā balsošana par prezidenta kandidātiem notiek aizklāti, trijās kārtās. Pirmajās divās kārtās, lai kandidāts tiktu ievēlēts, viņam jāiegūst ne mazāk kā 2/3 parlamenta locekļu balsu. Ja pirmajās divās kārtās prezidents netiek ievēlēts, tiek rīkota trešā – pēdējā – vēlēšanu kārtā, kurā piedalās tie divi kandidāti, kas saņēmuši visvairāk balsu. Par prezidentu trešajā kārtā tiek ievēlēts tas kandidāts, kurš saņēmis vienkāršu balsu vairākumu. Prezidenta izvirzīšanai parasti tiek noteikts visai prāvs nepieciešamais deputātu atbalsts. Piemēram, Ungārijā prezidenta kandidātu var nominēt ne mazāk kā 50 parlamenta locekļi, bet Latvijā – viens.

9.2. Republikās, kur valsts prezidentu ievēlē pilsoņi tiešās vēlēšanās vai arī elektori, prezidents nav atkarīgs no parlamenta, tādēļ nav atbildīgs parlamenta priekšā par savu darbību. Prezidenta iesaiste valdības vadīšanā, veidošanā un ietekmēšanā ir ļoti atšķirīga, tādēļ republikas klasificē nevis pēc prezidenta ievēlēšanas modeļa, bet pēc prezidenta ietekmes uz valdību, proti, ir: 1) **prezidentālas** jeb **prezidiālas republikas** (prezidents vada valdību); 2) **pusprezidentālas republikas** (prezidentam ir ievērojama ietekme uz likumdošanas procesu, un valdība ir atbildīga ne tikai parlamenta, bet arī prezidenta priekšā); 3) **parlamentāras republikas** (prezidentam ir neliela ietekme uz valdību).

9.3. Latvijā ir izveidots prezidenta ievēlēšanas modelis, kurā saskaņā ar Satversmes 36. panta nosacījumiem Valsts prezidenta ievēlēšanai ir vajadzīgs tikai vienas balss pārsvars. Respektīvi ir nepieciešams, lai “par” būtu balsojis 51 deputāts jeb ½ no parlamenta locekļiem + 1. Šis modelis saskaņā ar autoritatīvu Valsts prezidenta komisijas ekspertu viedokli (KTK1 [100])⁸⁴ nenodrošina pietiekamu leģitimizāciju. Valsts prezidentam trūkst tautas mandāta un līdz ar to arī institucionālās suverenitātes, lai pilnvērtīgi varētu veikt “rezerves funkciju” un pildīt “politiski neitrāla arbitra lomu”. Ir nepieciešams palielināt Valsts prezidenta leģitimitāti. Jebkura Valsts prezidenta vēlēšanu loka paplašināšana nostiprinātu valsts galvas kā neatkarīga “arbitra” leģitimitāti attiecībā uz likumdevējvaru, izpildvaru un tiesu varu, ļaujot Valsts prezidentam patiešām piepildīt Satversmes sapulces locekļa Arveda Berga vēlējumu būt “otrai varai, kas stāv sarga vietā, ja Saeima aizrāvusies”⁸⁵.

9.4. Pēc Darba grupas ieskata ir jāatceļ Satversmes noteikums, ka tad, ja Valsts prezidenta ierosinātā tautas nobalsošana par Saeimas atlaišanu netiek atbalstīta, Valsts prezidents zaudē savu amatu. Darba grupa uzskata, ka ir nepieciešams noteikt kvorumu tautas nobalsošanai, vienlaikus paredzot iespējamā Saeimas un Valsts prezidenta konflikta

⁸⁴ Attiecībā uz [KTK1](#) [100] minēto, ka tautas ievēlētam Valsts prezidentam noteikti būtu piešķiramas plašākas pilnvaras, Darba grupai ir rezervēta attieksme. Darba grupa ir vienprātis ar tiem Satversmes sapulces delegātiem, kuri Satversmes sapulcē iestājās par tautas vēlēto prezidentu, taču ar Satversmē noteiktām pilnvarām. Attiecībā uz [KTK1](#) [99] pausto nostāju, ka nepieciešams uzlabot Valsts prezidenta ievēlēšanas un atbildības kārtību, Darba grupai ir līdzīga nostāja, tikai ar iebildi, ka Saeimas deputātu skaita palielināšana, kas nepieciešama prezidenta ievēlēšanai, neatrisinās leģitimitātes problēmu.

⁸⁵ Citēts pēc: Pleps J. Parlaments pret tiesu, prezidents pret parlamentu. Jurista Vārds, 06.04.2010.

atrisināšanas mehānismu. Lēmumu neievieš kvorumu un noteikt, ka nesekmīgas tautas nobalsošanas gadījumā prezidents zaudē amatu, Satversmes sapulce pieņēma apzināti – nolūkā risināt abu konstitucionālo institūciju konfliktu. Tomēr šis risinājums nav veiksmīgs, jo nesamērīgi ierobežo Valsts prezidenta tiesības rosināt Saeimas atlaišanu.

Lai gan šis priekšlikums ir realizējams arī atbilstoši pašreizējam Valsts prezidenta ievēlēšanas modelim, tas noteikti būtu izskatāms ievēlēšanas modeļa maiņas gadījumā. Vēlēšanu modeļa maiņas gadījumā ir apsverama iespēja prezidentam piešķirt patstāvīgas tiesības atlaist Saeimu, tās nesaistot ar tautas nobalsošanu.⁸⁶

10. Par Valsts prezidenta atlaišanu

Galvenais secinājums

Satversmes 51. pantā ietvertais Valsts prezidenta atlaišanas mehānisms ir pretrunā ar Satversmes 53. panta noteikumu, ka Valsts prezidents par savu darbību politisku atbildību neņem. Iespēja, ka Valsts prezidentu no amata var atlaist politisku iemeslu dēļ, mazina Valsts prezidenta neatkarību, kas savukārt devalvē šā institūta būtību. Valsts prezidents nevar būt vienlaikus neitrāls arbitrs un Satversmes sargs, ja viņam jārēķinās ar necaurredzamu un politisku Saeimas balsojumu. Pēc Darba grupas ieskata, ir nepieciešams modernizēt Valsts prezidenta atlaišanas regulējumu, ieviešot Valsts prezidenta impīčmenta procedūru. Satversmes 53. pantā iekļautais noteikums, ka prezidents politisku atbildību neņem, būtu svītrojams, bet Satversmes 51. pantā paredzētā atlaišanas procedūra papildināma ar tās ierosināšanas kārtību un iemesliem, kas var būt par pamatu prezidenta atlaišanai (piemēram, Satversmes pārkāpums, būtisks likuma pārkāpums, Valsts prezidenta svinīgā solījuma laušana un valsts nodevība). Atlaišanas procedūrā iesaistāma Satversmes tiesa, kurai būtu jāizvērtē apsūdzības pamatotība.

Pēc Darba grupas ieskata, Valsts prezidenta impīčmenta procedūru Satversmē varētu ietvert vienā vai divos pantos šādā redakcijā:

“Ja Valsts Prezidents ir izdarījis Satversmes vai cita likuma būtisku pārkāpumu, tad Saeima ar ne mazāk kā trīs piektdaļu visu Saeimas locekļu lēmumu sāk Valsts Prezidenta atlaišanas procedūru. Lēmumā par atlaišanas procedūras uzsākšanu norāda Valsts Prezidenta izdarītā pārkāpuma būtību un citus būtiskus apstākļus.

Ja Saeima pieņēmusi lēmumu par Valsts Prezidenta atlaišanas procedūras uzsākšanu, Satversmes tiesa sniedz atzinumu par to, vai Valsts prezidenta rīcība uzskatāma par Satversmes vai cita likuma būtisku pārkāpumu. Saeima pēc Satversmes tiesas atzinuma

---

⁸⁶ [KTKI](#) [98].

uzklausīšanas ar ne mazāk kā divu trešdaļu visu Saeimas locekļu balsu vairākumu var nolemt atlaist Valsts Prezidentu.”

Papildu secinājums

Latvijā nav pienācīgi noregulēts ne tikai Valsts prezidenta atlaišanas mehānisms. Tikai dažām Saeimas ieceltām amatpersonām ir paredzēta atbrīvošanas procedūra, taču gan šīs procedūras, gan tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzības garantijas ir regulētas atšķirīgi. Savukārt citu Saeimas iecelto amatpersonu atbrīvošanu regulē Saeimas kārtības rullis, kura regulējums šajā sakarā ir nepietiekams. Atšķirīgai procedūrai un dažādām tiesību aizsardzības garantijām nav vērā ņemama attaisnojuma, tādēļ Darba grupa uzskata par ieteicamu izstrādāt gan vienotu amatpersonu atbrīvošanas procedūru, gan atbilstošas tiesību aizsardzības garantijas.

10.1. Latvijas Valsts prezidents saskaņā ar Satversmes 35. pantu tiek ievēlēts uz četrus gadus pilnvaru termiņu. Šis termiņš var priekšlaikus beigties, ja prezidents atsakās no amata, nomirst vai tiek atlaists. Lai gan Latvijas valstī neviens vēlētās prezidents vēl nav ticis atlaists no amata, šādu iespējamību nevar izslēgt. Satversmes 51. pants nosaka: “Uz ne mazāk kā puses visu Saeimas locekļu priekšlikumu, Saeima slēgtā sēdē ar ne mazāk kā divu trešdaļu visu Saeimas locekļu balsu vairākumu, var nolemt atlaist Valsts Prezidentu. Pēc šāda lēmuma Saeima nekavējoši ievēlē jaunu Valsts Prezidentu.” Minētā procedūra ir ļoti vienkārša, jo neparedz nekādu tiesisku pamatojumu deputātu balsojumam. Šāds regulējums Satversmi izceļ citu valstu konstitūciju vidū, jo ārvalstu pamatlikumos vienmēr tiek uzskaitīti iemesli, kuri ir par pamatu valsts prezidenta atlaišanai. Visbiežāk kā pamatojums valsts prezidenta atlaišanai impīčmenta ceļā dažādu valstu konstitūcijās tiek norādīts konstitūcijas pārkāpums, likuma pārkāpums, valsts prezidenta svinīgā solījuma laušana, valsts nodevība.⁸⁷

10.2. Valsts prezidenta neatkarību un valsts konstitucionālo stabilitāti garantē valsts galvas imunitāte un aizsardzība pret nepamatotiem un neizsvērtiem uzbrukumiem. Republikās šī aizsardzība tiek nodrošināta pirmām kārtām ar impīčmenta procedūru. Ar impīčmenta procedūru saprot konstitucionāla rakstura procedūru, kuru parlaments ierosina, lai izvērtētu un konstatētu augstāko valsts amatpersonu atbildību par prettiesiskām darbībām.⁸⁸ Šī procedūra ir noteikta daudzu valstu (piemēram, ASV, Lietuvas, Vācijas, Austrijas, Itālijas, Somijas, Īrijas, Francijas, Grieķijas) konstitūcijās. Šajās valstīs prezidentu nevar atlaist bez tiesiska pamatojuma un neiesaistot tiesībaizsardzības institūcijas un tādējādi ir nodrošināta konstitucionālās iekārtas stabilitāte. Pamatotu aizdomu gadījumā pret valsts prezidentu ir

⁸⁷ [Kārklīņa A. Valsts prezidenta atlaišanas institūts. Promocijas darbs, 2008, 67., 100. lpp.](#)

⁸⁸ [Turpat, 70. lpp.](#)

iespējams ierosināt impīčmenta procedūru, kurā aizdomas tiek apstiprinātas vai arī – tieši pretēji – noraidītas, ļaujot konstitucionālajai institūcijai sekmīgi funkcionēt. Valsts prezidenta impīčmenta procedūra ir būtiska parlamentārās kontroles izpausme, kuras sekas var izpausties kā valsts prezidenta amata un ar to saistītās imunitātes zaudēšana.

10.3. Tā kā Satversmes 51. pantā nav minēti nosacījumi, kuriem iestājoties Saeima var atlaist Valsts prezidentu, Latvijas parlamenta tiesības atlaist prezidentu ir neierobežotas jeb, Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas vārdiem runājot, “konstitucionālais vairākums [...] prezidentu var padzīt kā suni, nepasakot nevienu iemeslu, kamdēļ tas tiek darīts”⁸⁹. Turklāt pašreiz spēkā esošā Latvijas Valsts prezidenta atlaišanas procedūra prezidentu padara politiski atbildīgu Saeimas priekšā, bet tas ir klajā pretrunā ar Satversmes 53. panta noteikumu, proti, to, ka: “Valsts Prezidents par savu darbību politisku atbildību nenes.” Darba grupa pievienojas autoritatīvu ekspertu secinājumam, ka šāda mūsu pamatlikuma teksta iekšēja nesaskaņotība ir kvalificējama kā trūkums.⁹⁰ Ar impīčmenta procedūras ieviešanu Valsts prezidenta politiskā atbildība Saeimas priekšā pārtaptu par Valsts prezidenta konstitucionālo atbildību un šī nesaderība lielā mērā tiktu labota.

10.4. Jau labu laiku valsts prezidenti⁹¹ un tiesību zinātnieki⁹² norāda uz nepieciešamību uzlabot Valsts prezidenta atlaišanas procedūru. Arī Darba grupa ir pārliecināta,⁹³ ka beidzot ir jārada efektīvs prezidenta atlaišanas mehānisms, ieviešot Valsts prezidenta impīčmenta procedūru.

10.5. Saeimai, konsultējoties ar valststiesību ekspertiem un lietpratējiem, ir jāizstrādā sistēmiska un vienota pieeja, regulējot arī citu, proti, to Saeimas iecelto valsts pārvaldes institūciju amatpersonu (piemēram, tiesībsarga, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas locekļu u. c.) atbrīvošanu no amata, kuras no amata var atbrīvot tikai likumā noteiktajos gadījumos, norādot attiecīgu juridisku pamatojumu. Šobrīd amatpersonu atbrīvošanas procedūra un to iespēja aizstāvēt savas tiesības taisnīgā tiesā likumā ir īpaši noregulēta tikai attiecībā uz dažām Saeimas ieceltajām amatpersonām (Latvijas Bankas padomes locekļi, KNAB priekšnieks, daļēji arī tiesībsargs). Taču šo amatpersonu atbrīvošanas procedūra un tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzības garantijas ir regulētas atšķirīgi, fragmentāri un haotiski.⁹⁴ Piemēram, tiesībsarga atbrīvošanā iecerēts izmantot parlamentārās izmeklēšanas

⁸⁹ [Darba grupas 15.12.2015. sēdes protokols Nr. 4](#), 3. lpp.

⁹⁰ [KTK2](#) [105].

⁹¹ [VVF](#), [VZ2](#), [KTK2](#) [110–111].

⁹² [Kārklīņa A. Valsts prezidenta atlaišanas institūts. Promocijas darbs, 2008.](#)

⁹³ [Darba grupas 06.12.2016. sēdes protokols Nr. 8](#). Sk. arī: Levits E. [Par Saeimas darba grupas par Valsts prezidenta pilnvarām secinājumiem](#). 20.03.2017.

⁹⁴ Uz nepieciešamību veikt fundamentālas pārmaiņas ir norādīts arī [AB2](#), kur analizēts koleģiālas vadības institūciju amatpersonu apstiprināšanas un darbības termiņu atšķirības, dienesta attiecību veidošanās pēc pilnvaru beigām. [AB2](#) pamatoti norādīts, ka “likumos būtu jāparedz pietiekami skaidra un formalizēta procedūra

institūtu, turpretim attiecībā uz citām Saeimas ieceltajām valsts pārvaldes institūciju amatpersonām piemērojami Saeimas kārtības ruļļa noteikumi par atbrīvošanas procedūru. Šādai atšķirīgai procedūrai un dažādām tiesību aizsardzības garantijām nav vērā ņemama attaisnojuma, tādēļ ieteicams paredzēt gan vienotu amatpersonu atbrīvošanas procedūru, gan atbilstošas tiesību aizsardzības garantijas. Sistēmiski būtu pareizs tāds risinājums, ka Valsts prezidenta atstādināšanas procedūra kļūtu par paraugu citu augstāko valsts amatpersonu atbrīvošanai.

11. Par Valsts prezidenta aizvietošanu

Galvenais secinājums

Satversmes 52. pantā ir precīzi uzskaitīti tie gadījumi, kuros Valsts prezidentu aizvieto Saeimas priekšsēdētājs. Aizvietošanas kārtība ir pietiekami labi noregulēta apstākļos, kad Valsts prezidenta prombūtne nav ilgstoša. Toties tad, ja Valsts prezidenta prombūtne ir ilgstoša un saziņa ar viņu nav iespējama, piemēram, prezidents veselības stāvokļa dēļ nespēj paust savu gribu, vai saziņa ar viņu ir apgrūtināta, aizvietošanas regulējums ir nepietiekams. Aizvietošanas problēma var kļūt aktuāla arī tad, ja īslaicīgi nav iespējama saziņa ar Valsts prezidentu, bet ir nepieciešams pieņemt steidzamu un ļoti būtisku lēmumu nacionālās drošības vai ārpolitikas sakarā. Pēc Darba grupas ieskata, Satversmē vai vismaz likumu līmenī ir jānosaka, cik ilgi Valsts prezidents var atrasties prombūtnē, un jānosaka arī konkrēti apstākļi, no kuru iestāšanās brīža attiecīgais termiņš skaitāms (piemēram, prezidents vispār nav spējīgs paust savu gribu u. tml.). Vēlams arī precizēt Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjomu gadījumā, kad viņš aizvieto Valsts prezidentu. Tāpat šai sakarā aktualizējams jautājums par aizvietotāja iespēju turpināt Saeimas priekšsēdētāja pienākumu pildīšanu. Ir jāparedz garāka Valsts prezidenta aizvietošanas ķēde gadījumiem, kad viņu aizvietot nav spējīgs Saeimas priekšsēdētājs (piemēram, šo pienākumu uzticot Saeimas priekšsēdētāja biedriem).

Papildu secinājums

Pieņemot politisku lēmumu "atvērt" Satversmi, būtu lietderīgi grozīt tās 16. pantu, nosakot, ka Saeimas Prezidijs sastāv no priekšsēdētāja un četriem viņa biedriem. Tas nozīmētu atteikšanos no Saeimas sekretāra amata kategorijas. Satversmes 16. panta pirmais

---

patstāvīgas iestādes vadības atcelšanai no amata, īpaši tajos gadījumos, kad tiesiskais pamats ļauj likumdevējam šajā ziņā rīkoties pēc sava ieskata" [sk. [AB2](#) (III nodaļa, 3. apakšnodaļa, pēdējā rindkopa)].

teikums būtu jāizsaka šādā redakcijā: “*Saeima ievēlē savu prezidiju, kurš sastāv no priekšsēdētāja un četriem viņa biedriem.*”⁹⁵

Tas atvieglotu Saeimas Prezidija funkciju izpildi un ļautu pagarināt aizvietošanas ķēdi (protams, ar nosacījumu, ka tiek ieviests galvenajā secinājumā ietvertais priekšlikums).

11.1. Valsts prezidenta aizvietošanu regulē Satversmes 52. pants, kurš nosaka: “Ja Valsts Prezidents atsakās no amata, nomirst vai tiek atsaukts, pirms viņa amata laiks izbeidzies, Valsts Prezidenta vietu izpilda Saeimas priekšsēdētājs, kamēr Saeima izvēl jaunu Valsts Prezidentu. Tāpat Saeimas priekšsēdētājs izpilda Valsts Prezidenta vietu, ja pēdējais atrodas ārpus valsts robežas vai citādi aizkavēts izpildīt savu amatu.” Tādējādi Saeimas priekšsēdētājs kļūst par Valsts prezidenta aizvietotāju, ja Valsts prezidents:

11.1.1. atsakās no amata;

11.1.2. nomirst;

11.1.3. tiek atlaists;

11.1.4. atrodas ārpus valsts;

11.1.5. citādi aizkavēts izpildīt savu amatu.

11.2. Papildināt Satversmē noteiktās un iepriekš minētās piecas iespējas nav vajadzības, jo “citāda aizkavēšana” ietver jebkuru citu varbūtēju iemeslu (piemēram, slimību). Līdz ar to var atzīt, ka Satversmē ir precīzi norādīti tie gadījumi, kuros Valsts prezidentu aizvieto Saeimas priekšsēdētājs.

11.3. Satversmes 52. pants precīzi nosaka, kura amatpersona aizvieto Valsts prezidentu. Šī konstitucionālā amatpersona ir likumdevēja augstākā amatpersona – Saeimas priekšsēdētājs, kura kompetencē arī ietilpst valsts reprezentācijas un ceremoniālie pienākumi (līdzīgi kā Valsts prezidentam). Praksē gan ir bijuši gadījumi, kad nevis Saeimas priekšsēdētājs, bet Saeimas priekšsēdētāja biedrs izsludina likumus⁹⁶ un valsts okupācijas periodā pilnā apjomā aizvieto Valsts prezidentu.⁹⁷ Par darbībām, kuras Saeimas priekšsēdētājs drīkst veikt, aizvietojot Valsts prezidentu, Satversmē tiešā veidā nekas nav teikts. Valdošais viedoklis šajā jautājumā ir tāds, ka Saeimas priekšsēdētājs kā aizvietotājs veic tos prezidenta pienākumus, kuri nav atkarīgi no Valsts prezidenta ieskata un gribas, piemēram, izsludina likumus. Tai pašā laikā tiesību zinātnē argumentēts arī tāds viedoklis, ka

⁹⁵ Sk.: Levits E. [Par Saeimas prezidiju un Satversmes 16. panta grozīšanu](#), 26.09.2016.

⁹⁶ SK 3&4 52. panta komentārs [35].

⁹⁷ Latvijas Senāta senatoru atzinums par Latvijas Satversmes spēkā esamību un Saeimas pilnvarām okupācijas apstākļos. Grām.: Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 230.– 233. lpp.

ārkārtējos apstākļos, lai nodrošinātu valsts un konstitucionālās iekārtas nepārtrauktību, Valsts prezidenta aizvietošajam ir pienākums pārņemt visas Valsts prezidenta funkcijas.⁹⁸

11.4. Nedz valsts kopumā, nedz kāda atsevišķa valsts institūcija nedrīkst būt atkarīga no jebkuras amatpersonas veselības stāvokļa vai citiem apstākļiem, kas kavē to pildīt savus pienākumus. Tāds stāvoklis, ka vienalga kura valsts institūcija, tostarp Valsts prezidents, pārtrauktu funkcionēt un radītu sistēmiskus traucējumus, nedrīkst tikt pieļauts. Tāpēc ir paredzēts aizvietošanas institūts, kam jānodrošina valsts institūciju nepārtraukta funkcionēšana.

11.5. Līdz šim jautājums par Valsts prezidenta aizvietošanu nebija aktuāls, jo neskaidrības tika risinātas praktiski, sadarbojoties Valsts prezidentam un Saeimas priekšsēdētājam. Arī aizvietošanas iemesli līdz šim nav sevišķi analizēti. Aizvietošanas jautājumu aktualizēja Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa slimība, kuras dēļ laikā no 2016. gada 20. janvāra līdz 30. martam prezidenta funkcijas pildīja Saeimas priekšsēdētāja Ināra Mūrniece, kas atzina, ka juristi snieguši pretrunīgus viedokļus par funkciju izpildes apmēru.⁹⁹ Konkrētā situācija gan tika veiksmīgi atrisināta, tomēr juristu diskusijās tika pausti atšķirīgi viedokļi par aizvietošanas apjomu un iespējamo ilgumu gadījumos, kad prezidents ir ilgstoši aizkavēts slimības vai citu iemeslu dēļ.¹⁰⁰

11.6. Pēc Darba grupas ieskata, Satversmes 52. pants praksē līdz šim ir darbojies labi un apstākļos, kad Valsts prezidenta prombūtne bija īsa un Valsts prezidenta spēja paust savu gribu netika traucēta, regulējums ir nodrošinājis nepārtrauktu Valsts prezidenta institūcijas funkcionēšanu. Tomēr **Darba grupa ir konstatējusi arī vairākus trūkumus:**

11.6.1. Satversmes 52. pantā ir ietverts noteikums, ka Saeimas priekšsēdētājs izpilda Valsts prezidenta vietu, ja prezidents atrodas ārpus valsts robežas. Šis Satversmes noteikums, kas pamatlikumā iestrādāts pagājušā gadsimta divdesmito gadu sākumā, atbilst sava laika apstākļiem. Ārvalstu vizītes tolaik bija retums, bet komunikācijas līdzekļi – aprobežoti ar stacionāro telefonu un diplomātisko pastu. Tolaik nebija iedomājama tāda situācija, ka, Valsts prezidentam atrodoties otrā pasaules malā, varētu paļauties uz momentānu, efektīvu un drošu saziņu, proti, atbildīgo amatpersonu savstarpēju komunikāciju, kas nodrošinātu valsts funkciju izpildi. Mūsdienu Latvijas praksē ir bijuši gadījumi, kad Valsts prezidents nosūtījis likumu otrreizējai caurlūkošanai, atrodoties citā kontinentā – ASV vai Trinidādas un Tobāgo Republikā, bet premjera amata kandidātu nosaucis, uzturoties Vācijā.¹⁰¹ Darba grupa uzskata,

⁹⁸ Levits E. [Valsts prezidenta aizvietošana](#). Jurista Vārds, 02.02.2016.

⁹⁹ [Darba grupas 24.01.2017. sēdes protokols Nr. 9.](#)

¹⁰⁰ [Turpat.](#)

¹⁰¹ SK3&4 52. panta komentārs [37].

ka šis Satversmes noteikums ir nepārprotami novecojis un, grozot Satversmes 52. pantu, būtu apsverama iespēja šo noteikumu svītrot vai mūsdienīgot.

11.6.2. Praksē ir visnotaļ skaidrs aizvietošanas apjoms gadījumos, kad aizvietošana ir plānota un šis process noris ikdienišķos apstākļos, piemēram, Valsts prezidentam dodoties kārtējā atvaļinājumā vai plānotā darba vizītē ārpus valsts. Ja Valsts prezidenta prombūtne ir ilgstoša un saziņa neiespējama (ar Valsts prezidentu ilgstoši nav iespējams sazināties, viņš ir apgrūtināts paust savu gribu vai pat vispār to nespēj paust), tad aizvietošanas jautājums kļūst problemātisks. Ne Satversmes, ne likumu līmenī nav noregulēts jautājums par Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjomu, aizvietojo Valsts prezidentu ilgstoši vai gadījumos, kad saziņa īslaicīgi ir neiespējama, bet ir nepieciešams pieņemt steidzamu lēmumu. Lai arī šāda situācija valsts dzīvē ir reta, tomēr, apzinoties tiesiskā regulējuma trūkumu, tās iespējamību nevar neņemt vērā,¹⁰² īpaši pieļaujot, ka šāds gadījums var sakrist ar valdības krišanu, starptautisku saspīlējumu u. tml. Nav skaidrības arī par to, cik ilgstoša un pilnīga var būt Valsts prezidenta prombūtne, lai aizvietotājs pilnībā pārņemtu visas viņa pilnvaras. Turklāt ir jārod atbilde uz jautājumu, vai gadījumā, kad Saeimas priekšsēdētājs pilda tās funkcijas, kas ir atkarīgas no Valsts prezidenta ieskata un gribas, viņš drīkst pildīt arī Saeimas priekšsēdētāja pienākumus. Darba grupa ir vienbalsīgi atzinusi,¹⁰³ ka minētie jautājumi ir jāatrisina Satversmē vai vismaz likumos, lai, pirmkārt, nodrošinātu efektīvu un nepārtrauktu valsts funkciju izpildi un, otrkārt, neradītu šaubas par Saeimas priekšsēdētāja darbību tiesiskumu aizvietošanas laikā.

11.6.3. Normatīvajos aktos tieši nav noregulēts arī jautājums par to, kā rīkoties situācijā, kad arī Saeimas priekšsēdētājs, kuram jāaizstāj vai kurš jau aizstāj Valsts prezidentu, kādu objektīvu iemeslu dēļ pats nespēj veikt prezidenta pienākumus. Pēc Darba grupas ieskata, Satversmē ir tiešā veidā jānoteic, ka šādos gadījumos Valsts prezidentu ir tiesīgs aizvietot Saeimas priekšsēdētāja biedrs. Šajā sakarā Darba grupas sēdē Saeimas priekšsēdētāja biedrs Gundars Daudze, kurš ir pildījis arī Saeimas priekšsēdētāja amata pienākumus un vadījis Valsts prezidenta kanceleju, nāca klajā ar priekšlikumu konstitucionāli noteikt, ka Saeimas Prezidijs sastāv no priekšsēdētāja un viņa biedriem, un tādējādi atteikties no sekretāra amata kategorijas.¹⁰⁴ Darba grupa uzskata, ka būtu apsverama iespēja grozīt Satversmes 16. pantu, nosakot, ka Prezidijs sastāv no priekšsēdētāja un četriem viņa biedriem. Tas ne tikai

---

¹⁰² Piemēram, bijušais Izraēlas premjerministrs Ariels Šarons, esot amatā, 04.01.2006. pārcieta insultu un no šā brīža līdz pat savai nāvei 11.01.2014. atradās komā (astņus gadus). Saskaņā ar Izraēlas likumiem pēc simt dienām premjerministra darbnespēja tiek pasludināta par pastāvīgu un viņš tiek atcelts no sava amata un pilnvarām. Sk.: [Šarons oficiāli zaudējis Izraēlas premjera amatu](#). TVNET, 15.04.2006. Izraēlas valdību regulējošā likuma 16.pants [Basic Law: The Government (2001)]. Pieejams: http://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic14_eng.htm

¹⁰³ [Darba grupas 24.01.2017. sēdes protokols Nr. 9.](#)

¹⁰⁴ [Turpat.](#)

atvieglotu Saeimas sēžu vadīšanu un valsts reprezentācijas jautājumu risināšanu, bet arī ļautu pagarināt Valsts prezidenta aizvietošanas ķēdi.

Kopsavilkums

Satversmē noteiktā valsts iekārta – parlamentāra republika – ir Latvijas valstij vispiemērotākā, un tā ir saglabājama. Lai arī Valsts prezidenta institūcijas noregulējums Satversmē ir adekvāts un atbilst parlamentārās demokrātijas iekārtai, atsevišķi uzlabojumi ir nepieciešami. Ņemot vērā labo praksi likumdošanas jomā, Valsts prezidenta pilnvaru apjoma grozījumiem būtu jāstājas spēkā no nākamajām Valsts prezidenta vēlēšanām.

Balstoties uz Latvijas tautas gribu un ņemot vērā Valsts prezidenta lomu Latvijas valstī, nolūkā sekmēt varas dalīšanas principu, stiprināt valstiskumu, labklājību un labu pārvaldību, Darba grupa izvirza šādus priekšlikumus:

- pašreizējā Valsts prezidenta ievēlēšanas kārtība ir jāmaina. Valsts prezidents ir jāievēlē Latvijas tautai tiešās, vispārējās, vienlīdzīgās un aizklātās vēlēšanās. Starprisinājums ir Valsts prezidenta ievēlēšanas uzticēšana speciālai sapulcei (kolēģijai), kurā būtu 100 Saeimas un 100 pašvaldību deputāti. Satversmes 35. un 36. pants un Valsts prezidenta ievēlēšanas likums ir jāgroza. Ievēlēšanas modeļa maiņas gadījumā Valsts prezidenta pilnvaras nav jāpārskata;
- jāgroza Satversmes 42., 43. un 44. pants, lai minētās normas saskaņotu ar valstīm saistošo spēka vai spēka draudu lietošanas aizliegumu un tās atbilstu modernajai apdraudējuma izpratnei. Valsts prezidentam ir nepieciešams uzlikt par pienākumu izlemt jautājumu par vēršanos ANO Drošības padomē;
- Satversmes 51. pantā paredzētā Valsts prezidenta atlaišanas procedūra papildināma ar tās ierosināšanas kārtību un iemesliem, kas var būt par pamatu prezidenta atlaišanai (impīčments). Atlaišanas procedūrā iesaistāma Satversmes tiesa, kurai būtu jāizvērtē apsūdzības pamatotība;
- Valsts prezidentam jāparedz tiesības izvirzīt apstiprināšanai Saeimā arī valsts kontrolieri, tiesībsargu, Latvijas Bankas prezidentu un KNAB priekšnieku. Šo priekšlikumu var īstenot, grozot Satversmes 53. pantu. No minētā panta būtu izslēdzami vārdi “Valsts prezidents par savu darbību politisku atbildību nenes”;
- Satversmē vai vismaz likumos būtu obligāti nosakāms, cik ilgi Valsts prezidents var atrasties prombūtnē, kā arī konkrēti nosakāmi apstākļi, no kuru iestāšanās brīža attiecīgais termiņš skaitāms. Ir jānosaka Saeimas priekšsēdētāja pilnvaru apjoms, aizvietojojam Valsts prezidentu, kā arī jāaktualizē jautājums par aizvietojamā iespēju turpināt Saeimas priekšsēdētāja pienākumu pildīšanu. Jāparedz garāka Valsts prezidenta aizvietošanas ķēde;

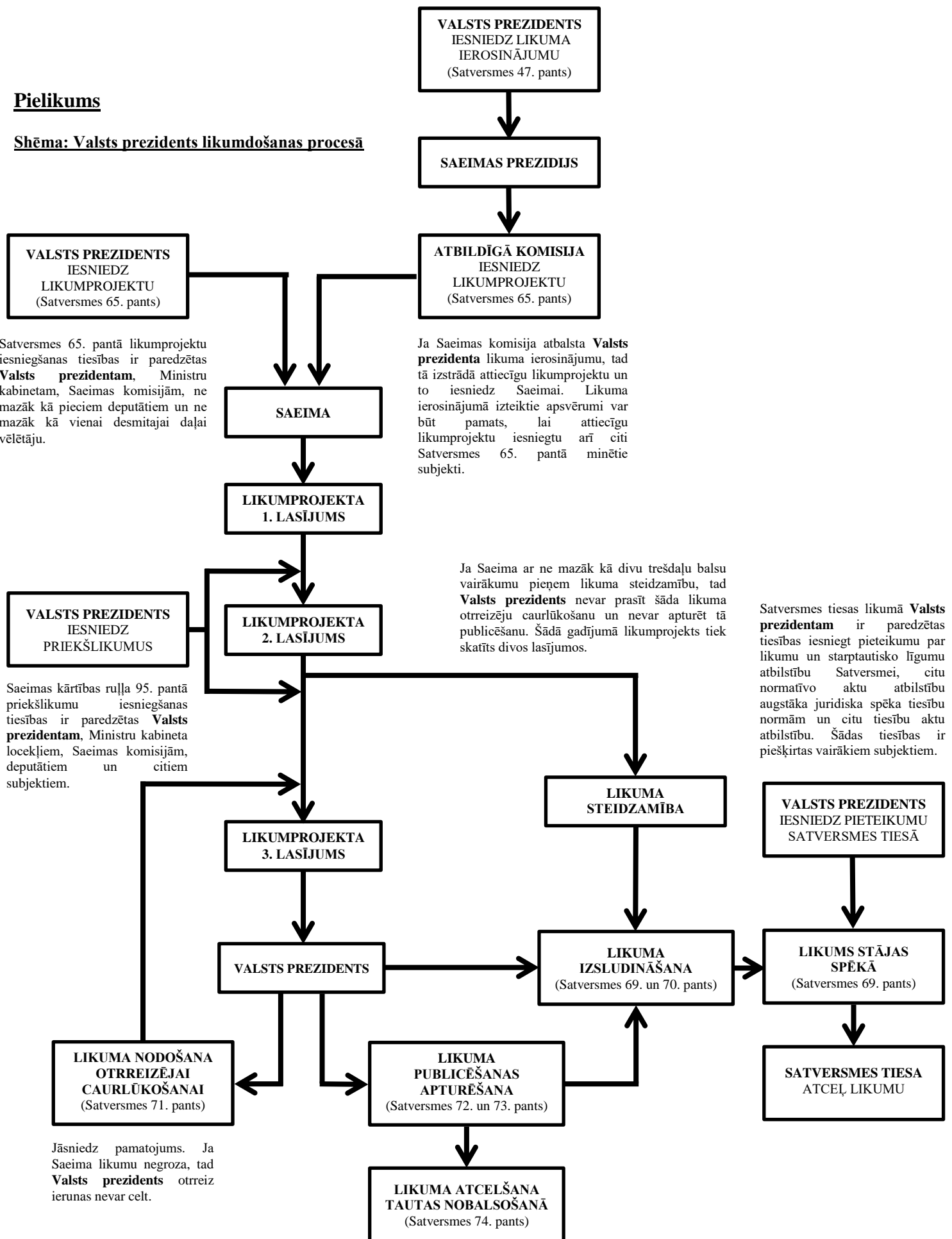
- jāgroza Satversme, paredzot prezidentam tiesības rosināt Saeimas atlaišanu, nesekmīgu Saeimas atlaišanu nesaistot ar prezidenta amata zaudēšanu. Valsts prezidenta tiesības ierobežojamas ar termiņiem, kas saistīti ar kārtējām Saeimas un Valsts prezidenta vēlēšanām. Tautas nobalsošanai būtu jānosaka kvorums.

Papildus Darba grupa savā darbībā ir secinājusi:

- jāatjauno tāda kārtība, ka Ministru kabineta sēdes ir slēgtas, taču lēmumi – publiski;
- būtu lietderīgi grozīt Satversmes 16. pantu, nosakot, ka Saeimas Prezidijs sastāv no priekšsēdētāja un četriem viņa biedriem, tādējādi atsakoties no Saeimas sekretāra amata kategorijas;
- nepieciešams izstrādāt vienotu valsts augstāko amatpersonu atbrīvošanas procedūru, paredzot arī atbilstošas tiesību aizsardzības garantijas;
- likumdošanas kvalitātes uzlabošanai varētu veidot jaunu konstitucionālo orgānu – Valsts padomi, kuras pienākums būtu izvērtēt likumprojektus pirms to pieņemšanas.

Pielikums

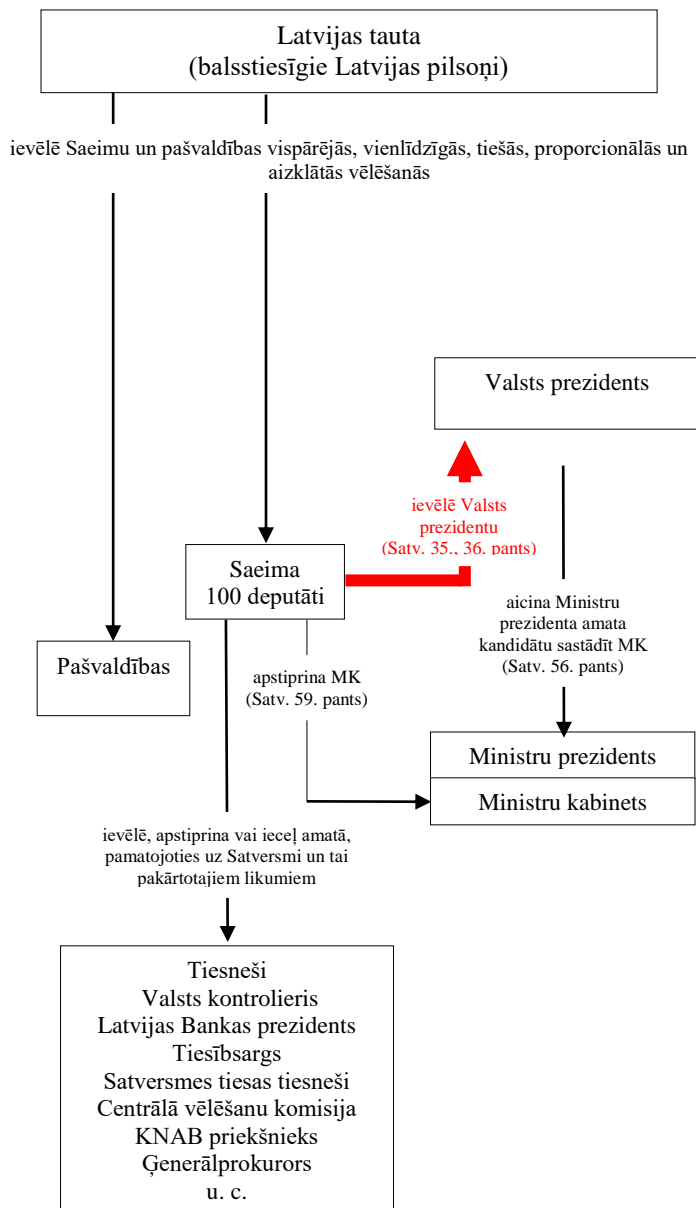
Shēma: Valsts prezidents likumdošanas procesā

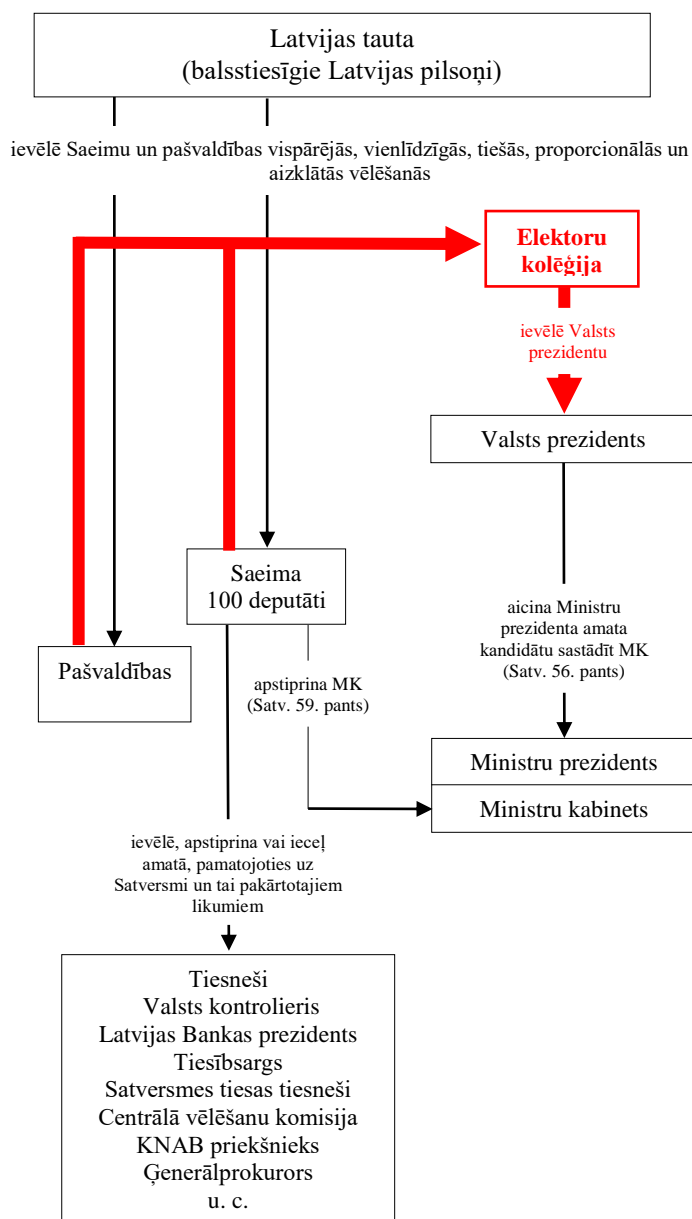
Piezīme. Saskaņā ar Satversmes 78. pantu ne mazāk kā vienai desmitajai daļai vēlētajū ir tiesība iesniegt **Valsts prezidentam** pilnīgi izstrādātu likumprojektu, kuru prezidents nodod Saeimai. Šādā gadījumā Valsts prezidents pilda starpnieka lomu bez iespējas ietekmēt likumprojekta saturu. Ja Saeima likumprojektā izdara grozījumus pēc satura vai likumprojektu noraida, obligāti rīkojama tautas nobalsošana.

Shēma: Valsts prezidenta ievēšanas modeļi

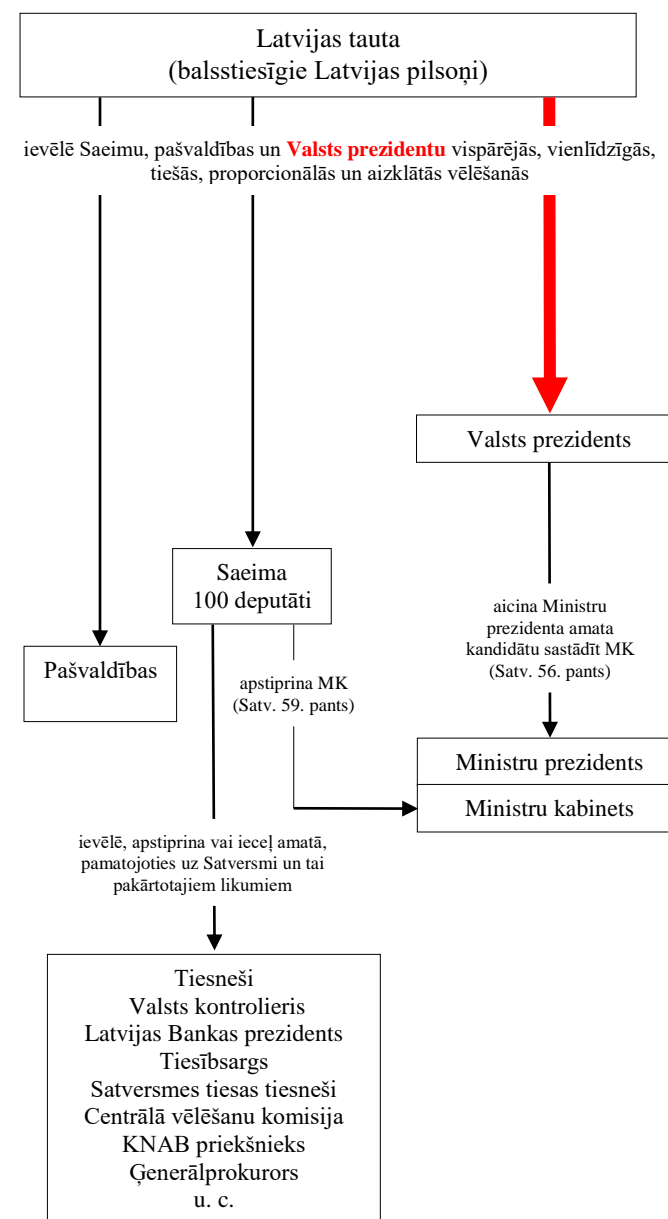
Valsts prezidentu ievēlē Saeima vai nu ar 51 balsi, vai ar kvalificētu vairākumu

Valsts prezidentu ievēlē elektoru kolēģija, kurā ir Saeimas un pašvaldību deputāti

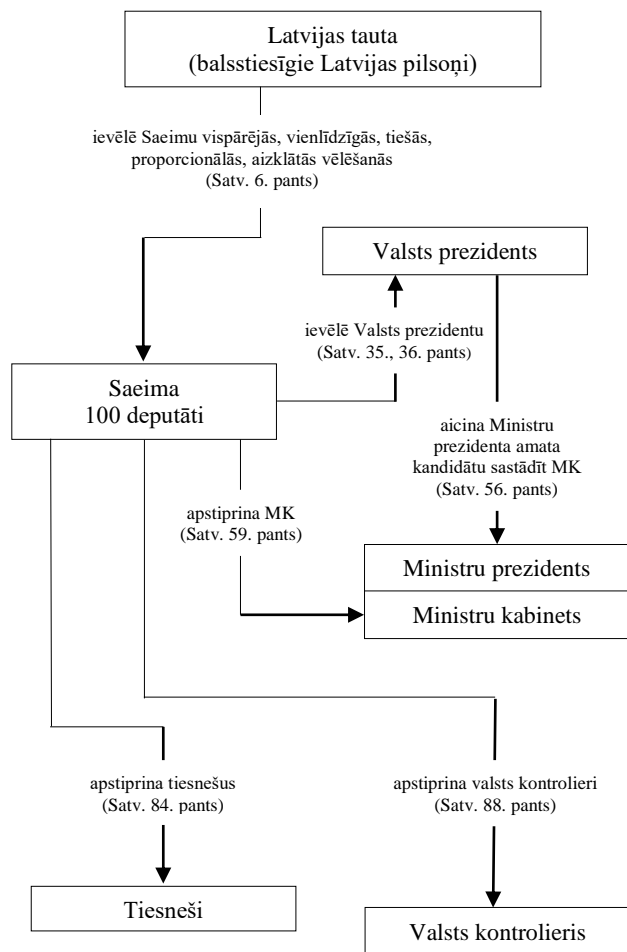
Valsts prezidentu ievēlē tauta

Shēma: Valsts prezidenta kreatīvā funkcija

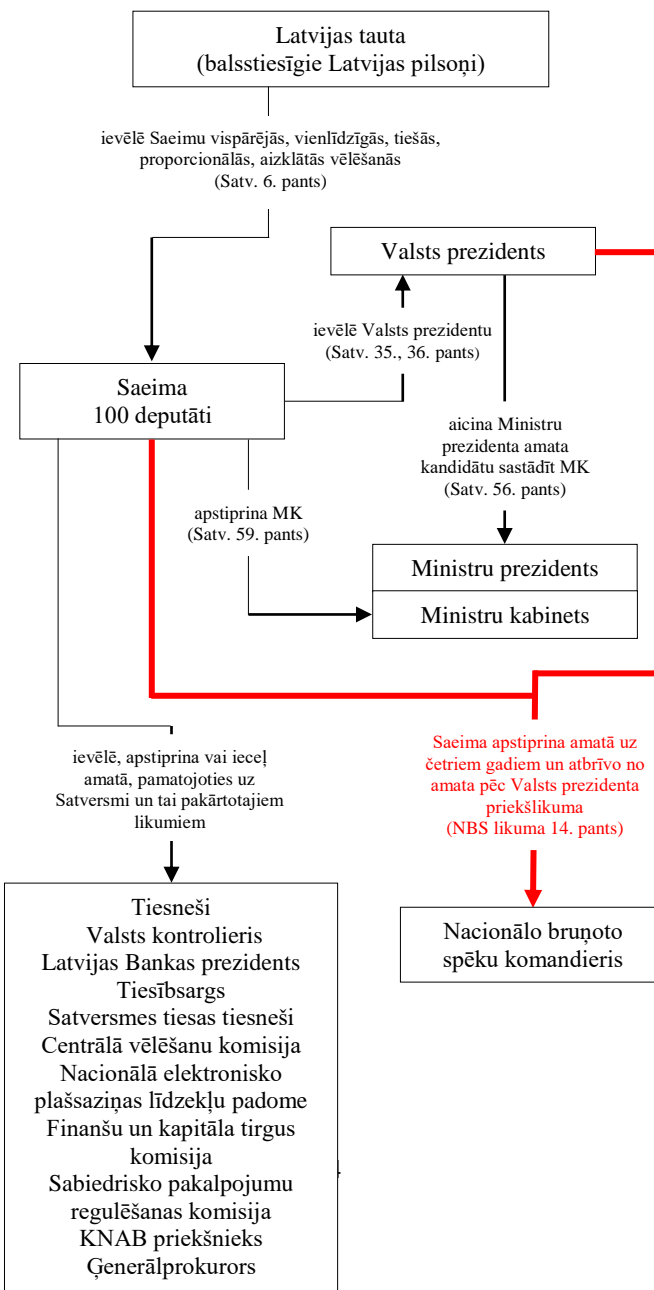
Latvijas Republikas politiskā sistēma (1922–1934)

Publicēta: Akadēmiskie raksti 4 sējumos "Latvieši un Latvija", III sējums "Atjaunotā Latvijas valsts". – Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013., 125. lpp.; Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2000, 169. lpp.

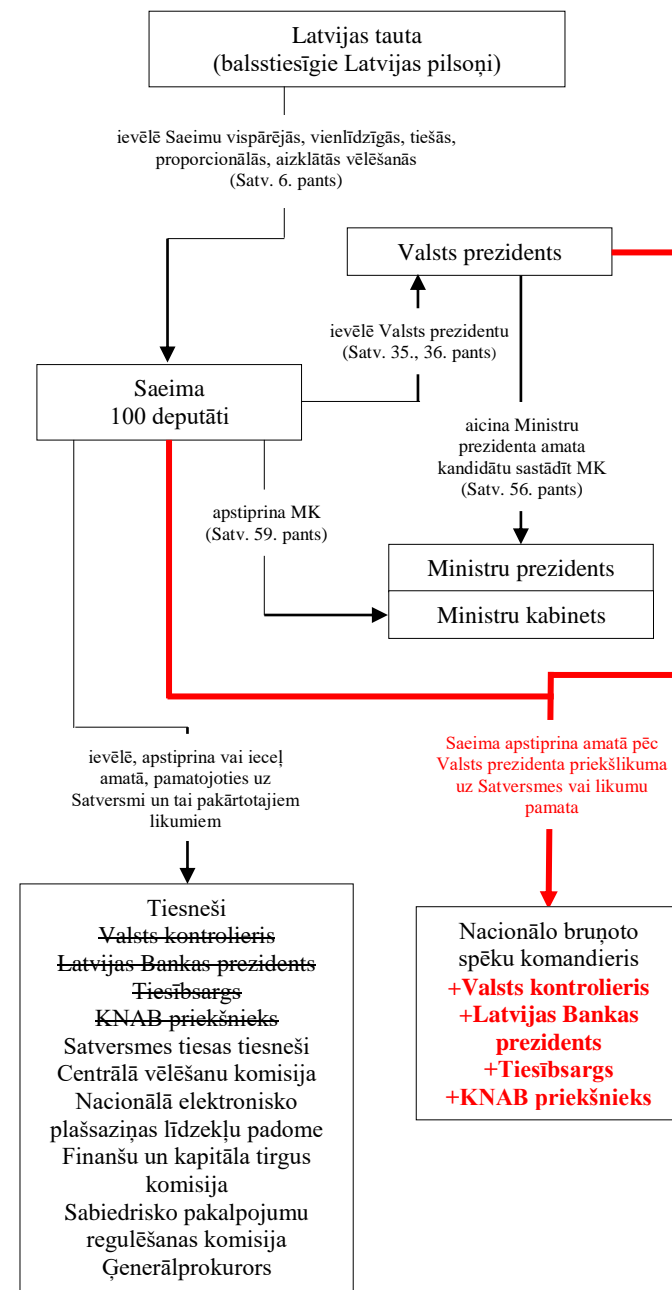
Piezīme: shēmā nav attēlotas pašvaldības un valsts augstākās amatpersonas, ko šajā periodā (1922–1934) ievēlēja, iecēla vai apstiprināja Saeima.

Latvijas Republikas politiskā sistēma (2017)

Latvijas Republikas politiskā sistēma (2017)

paplašinot Valsts prezidenta kreatīvo funkciju

Izmantoto avotu saraksts

1. Monogrāfijas

1. Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 204 lpp.
2. Kārklīņa A. Valsts prezidenta atlaišanas institūts. Promocijas darbs, 2008, 225 lpp.
3. Kusiņš G. Latvijas parlamentārisma apskats. Rīga: Saeimas Kancelejas izdevums, 2016, 95 lpp.
4. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. III nodaļa. Valsts prezidents. IV nodaļa. Ministru kabinets. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2017. Monogrāfija tiek gatavota publicēšanai un tiks atklāta 31. maijā.
5. Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 532 lpp.
6. Parlamentārā izmeklēšana Latvijā. 1. Parlaments. Parlamentārā kontrole. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2016, 240 lpp.
7. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 448 lpp.
8. Priekšlikumi Latvijas publiskās varas pilnveidošanai. Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015, 352 lpp.
9. Saeimas Juridiskā biroja dokumenti 1993–2013. Juridisku secinājumu kopojums atzinumos un vēstulēs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 640 lpp.
10. Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisija. Viedokļi: 2008–2011. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 200 lpp.
11. International military and defense encyclopedia / Editor-in-chief Trevor N. Dupuy. Volume 2. Washington: Brassey's Macmillan, 1993.

2. Periodika

12. Dišlers K. Latvijas Valsts prezidenta kompetence. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis Nr. 3, 1922. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis (1920–1940). 1. sējums. Faksimilizdevums. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Senatora Augusta Lēbera fonds. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003.
13. Latvijas Universitātes žurnāls Nr. 1. Juridiskā Zinātne. Latvijas Universitāte, 2010.
14. Lejnietis M., Broks E., Tralmaka I. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. Jurista Vārds, 11.03.2014.
15. Levits E. Valsts prezidenta aizvietošana. Jurista Vārds, 02.02.2016.
16. Matule S. Diskusijai par Valsts prezidenta pilnvarām jābalstās argumentos, nevis mirkļa iegribās. Jurista Vārds, 02.06.2015.

17. Osipova S. Nepieciešams neatkarīgs konstitucionāls orgāns likumdošanas kvalitātes kontrolei. Jurista Vārds, 07.03.2017.
18. Pleps J. Kur meklējamas Valsts prezidenta kompetences robežas? Jurista Vārds, 20.12.2005.
19. Pleps J. Parlaments pret tiesu, prezidents pret parlamentu. Jurista Vārds, 06.04.2010.
20. Ziemele I. Likumdošanas procesa pilnveidošana: jauna konstitucionālā orgāna piedāvājums. Jurista Vārds, 07.03.2017.
21. Hoffman F. Hybrid Warfare and Challenges. Joint Forces Quarterly, no. 52, 2009.

3. Normatīvie akti

22. Latvijas Republikas Satversme: pieņemta 15.02.1922. (spēkā no 07.11.1922.)// Likumu un Valdības Rīkojumu Krājums, 1922, 12. burtnīca, Nr. 113; Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43.
23. Apžēlošanas likums: pieņemts 16.06.1998. (spēkā no 21.07.1998.)// Latvijas Vēstnesis, 07.07.1998., Nr. 198.
24. Latvijas Republikas Zemessardzes likums: pieņemts 06.05.2010. (spēkā no 01.09.2010.)// Latvijas Vēstnesis, 26.05.2010., Nr. 82.
25. Militārā dienesta likums: pieņemts 30.05.2002. (spēkā no 01.07.2002.)// Latvijas Vēstnesis, 18.06.2002., Nr. 91.
26. Nacionālās drošības likums: pieņemts 14.12.2000. (spēkā no 12.01.2001.)// Latvijas Vēstnesis, 29.12.2000., Nr. 473/476.
27. Nacionālo bruņoto spēku likums: pieņemts 04.11.1999. (spēkā no 08.12.1999.)// Latvijas Vēstnesis, 24.11.1999., Nr. 388/389.
28. Saeimas kārtības rullis: pieņemts 28.07.1994. (spēkā no 01.09.1994.)// Latvijas Vēstnesis, 18.08.1994., Nr. 96.
29. Satversmes tiesas likums: pieņemts 05.06.1996. (spēkā no 28.06.1996.)// Latvijas Vēstnesis, 14.06.1996., Nr. 103.
30. Valsts prezidenta ievēlēšanas likums: pieņemts 03.05.2007. (spēkā no 18.05.2007.)// Latvijas Vēstnesis, 17.05.2007., Nr. 79.

4. Valsts prezidentu likumdošanas iniciatīvas

31. Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas 2007. gada 22. janvāra likuma ierosinājums par Valsts prezidenta ievēlēšanas un atlaišanas regulējumu.
32. Valsts prezidenta Valda Zatlera 2008. gada 6. augusta likuma ierosinājums par Saeimas atlaišanu.
33. Valsts prezidenta Valda Zatlera 2011. gada 16. marta likuma ierosinājums paplašināt Valsts prezidenta pilnvaras.

5. Satversmes grozījumu projekti

34. Latvijas Republikas 3. Saeimā iesniegtais Arveda Berga Satversmes grozījumu projekts (1932).
35. Latvijas Republikas 4. Saeimā iesniegtais Latviešu zemnieku savienības Satversmes grozījumu projekts (1933).
36. Latvijas Republikas Augstākās padomes likumprojekts "Latvijas Republikas Pamatlikums pārejas periodam" (Diena, 1991. gada 12. jūlijs).
37. Latvijas Republikas 6. Saeimas likumprojekts Nr. 893 "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē".
38. Profesora Jura Bojāra vadībā izstrādātais Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Satversmes grozījumu projekts (2002).
39. Latvijas Republikas 9. Saeimas likumprojekts Nr. 124/Lp9 "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē".
40. Latvijas Republikas 10. Saeimas likumprojekts Nr. 297/Lp10 "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē".
41. Latvijas Republikas 10. Saeimas likumprojekts Nr. 369/Lp10 "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē".
42. Latvijas Republikas 11. Saeimas likumprojekts Nr. 253/Lp11 "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē".
43. Latvijas Republikas 11. Saeimas likumprojekts Nr. 531/Lp11 "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē".
44. Latvijas Republikas 12. Saeimas likumprojekts Nr. 84/Lp12 "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē".
45. Latvijas Republikas 12. Saeimas likumprojekts Nr. 121/Lp12 "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē".

6. Citi avoti

46. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 01.03.2017. lēmums lietā Nr. SKA-827/2017.
47. Latvijas Republikas 12. Saeimas Juridiskās komisijas deputātu darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai 12.05.2015., 25.08.2015., 06.10.2015., 15.12.2015., 23.02.2016., 12.04.2016., 25.10.2016., 06.12.2016., 24.01.2017., 21.02.2017., 21.03.2017. sēžu protokoli Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.
48. Latvijas Republikas 12. Saeimas rudens sesijas 2014. gada 18. decembra sēdes (14. sēde) stenogramma.

49. Latvijas Republikas 12. Saeimas ziemas sesijas 2017. gada 2. februāra sēdes (4. sēde) stenogramma.
50. Levits E. Par Saeimas darba grupas par Valsts prezidenta pilnvarām secinājumiem. 20.03.2017.
51. Levits E. Par Saeimas Prezidiju un Satversmes 16. panta grozīšanu. 26.09.2016.
52. Nacionālās drošības koncepcija: pieņemta 26.11.2015. (spēkā no 26.11.2015.)// Latvijas Vēstnesis, 27.11.2015., Nr. 233.
53. Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa 12.09.2016. vēstule Nr. 453 Saeimas priekšsēdētājam Ināram Mūrnieciņam par likumu kvalitātes uzlabošanu.
54. Zolitūdes traģēdijas parlamentārās izmeklēšanas komisijas galaziņojums: pieņemts 27.10.2015. // Latvijas Vēstnesis, 10.11.2015., Nr. 220.

Ar parakstu apliecinām, ka šis dokuments ir 2017. gada 25. aprīļa Darba grupas sēdē, vienbalsīgi, ar piecām balsīm „par” (R. Balodis, J. Stepaņenko, I. Brīvers, G. Kalniņš, I. Parādnieks), pieņemtais Darba grupas atzinums.

Darba grupas vadītājs R. Balodis

Darba grupas loceklis I. Parādnieks